T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

COVID-19 DÖNEMİNDE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ PROBLEMLERİ ÜZERİNE YOZGAT İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

RECEP CEYLAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tansel HACIHASANOĞLU

YOZGAT - 2022

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

COVID-19 DÖNEMİNDE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ PROBLEMLERİ ÜZERİNE YOZGAT İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

RECEP CEYLAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tansel HACIHASANOĞLU

YOZGAT - 2022

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

RECEP CEYLAN

14/02/2022

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

COVID-19 DÖNEMİNDE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ PROBLEMLERİ ÜZERİNE YOZGAT İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

RECEP CEYLAN

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. TANSEL HACIHASANOĞLU

Tarihi insanlık tarihi kadar eski olan muhasebe kavramı insanların bilme ihtiyaçlarından doğan bir kavram olmakla birlikte zamanla meslek haline gelmiştir. Bu meslek ilk çağlarda saymak gibi algılansa da günümüze kural ve yöntemleri net bir şekilde belirlenerek uzmanlık haline dönüşmüştür.

Muhasebe mesleği de diğer meslek grupları gibi insanlara ve topluma hizmet sunduğu için toplumsal olaylardan ve salgınlardan etkilenmektedir. Günümüzde yaşanan Covid-19 salgını da muhasebe meslek mensuplarını etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı yaşanan salgının meslek mensupları üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Bulunan sonuçlar ile muhasebecilerin geçmişteki sorunları karşılaştırılıp pandemiye özgü sorunlar tespit edilmiştir. Meslek mensuplarının özel ve genel sorunları araştırılmış ve salgınla eklenen problemler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda niteliksel araştırma tekniği kullanılmış ve iki muhasebe meslek mensubu ile pilot görüşme yapılmıştır. Bu görüşme ile belirlenen dokuz soru Yozgat ilinde faaliyet gösteren 12 meslek mensubuna sorulmak suretiyle görüşmeler yapılmıştır.

Alınan cevaplara göre meslek mensuplarının salgından oldukça etkilendikleri görülmektedir. Bu etkilenme gerek psikolojik olarak stres ve sorunlara gerekse iş yükünün artması ve değersizleşme şeklinde olduğu görülmektedir.

Meslek mensupları gelirlerini tamamen mükelleflerden sağlamaktadırlar. Salgın döneminde mükelleflerin etkilenmesi muhasebecileri de maddi olarak etkilemiştir. Bu araştırma neticesinde muhasebeciler salgın dönemi ile birlikte bu mesleğin artık dijital platformlara taşınmak üzere uzaktan da yapılabileceğine inanmaktadırlar. Ancak birçok evrakın kâğıt üzerinde oluşturulması ve dosyalanması bu mesleğin günümüzde uzaktan yapmasını olanaksızlaştırdığı görüşü hâkimdir.

Meslek mensupları vergi tarhı ve tahsilatı için veri oluşturmak sureti ile devletin gelirine katkı sağlamaktadırlar. Mesleğin geleceği için muhasebeci ücretlerinin vergilere ya da beyanname ücretlerine eklenerek devlet garantisi altına alınması gerektiğine inanmaktadırlar. Bu yolla mükellefe bağımlılık azalacağı yani iş kaybı korkusu olmayacağı için vergi hesaplamalarının daha gerçekçi yapılacağını ve devletin gelirinin de artacağını düşünmektedirler.

2022, 73 SAYFA
ANAHTAR KELİMELER: Muhasebe, Mükellef, COVID-19.

ABSTRACT

MASTER THESIS

A STUDY ON THE PROBLEMS OF PROFESSIONAL ACCOUNTANTS IN THE COVID-19 PERIOD IN YOZGAT PROVINCE

RECEP CEYLAN

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF BUSINESS

SUPERVISOR: PROF. DR. TANSEL HACIHASANOĞLU

The concept of accounting, whose history is as old as the history of humanity, has become a profession over time besides being a concept arising from the needs of people to know. Although this profession was perceived merely as counting in the early ages, it has become an expertise by clearly determining the rules and methods.

The accounting profession, like other professional groups, is affected by social events and epidemics, as it provides services to people and society. The current Covid-19 epidemic has also affected accounting professionals. The aim of this study is to investigate the effects of the epidemic on the members of the profession. The problems specific to the pandemic were determined by comparing the results and with the past problems of accountants. The special and general problems of the members of the profession have been investigated and The problems added by the epidemic have been tried to be determined. In this way, qualitative research technique has been used and a pilot interview has been conducted with two professional accountants. The interviews have been conducted by asking nine questions determined by this interview to 12 professionals working in Yozgat Province.

According to the answers received, it is seen that the members of the profession are quite affected by the epidemic. It is seen that this effect is in the form of psychological stress and problems, as well as an increase in the workload and devaluation.

The members of the profession derive their income entirely from taxpayers. the fact that all segments were affected during the epidemic also caused financial problems for accountants. As a result of this research, accountants believe that this profession can now be done remotely to be moved to digital platforms with the epidemic period. However, there is a prevailing opinion that the creation and filing of many documents on paper makes it impossible for this profession to do it remotely today.

Professionals contribute to the state's income by generating data for tax assessment and collection. They believe that for the future of the profession, accountant wages should be added to taxes or declaration fees and should be guaranteed by the state. In this way, as the dependency on the taxpayer will decrease, that is, there will be no fear of job loss; they think that tax calculations will be made more realistic and the income of the state will increase.

2022, 73 PAGES

KEY WORDS: Accounting, Taxpayer, COVID-19.

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tez çalışmamda bana her an telefonla ya da mesai harcayarak desteğini sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Tansel HACIHASANOĞLU'na teşekkürü borç bilirim.

Çalışmaya sorularıma cevap vermek suretiyle görüşlerini sunun değerli katılımcılara teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamda ve hayatımda bana desteğini hiç esirgemeyen hayat arkadaşım Sümeyye CEYLAN'a ve tüm aileme teşekkür ederim.

RECEP CEYLAN
14/02/2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Tez Beyanı ii

Özet iii

Abstract iv

Önsöz v

İçindekiler vi

Tablolar Listesi viii

Kısaltmalar Listesi ix

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
MUHASEBE MESLEĞİ, MESLEK MENSUPLARININ
SORUNLARI VE COVID-19

1.1 Muhasebe Kavramı 3

1.2 Muhasebenin Tarihsel Gelişimi 4

1.3 Teknolojik Gelişmeler Çerçevesinde Muhasebe Mesleği 6

1.4 Dijitalleşmenin Muhasebe Mesleği Üzerine Etkesi 7

1.5 Muhasebe Meslek Mensuplarının Süregelen Sorunları ve Pandeminin Bu Sorunlara Etkisi 9

1.5.1 Muhasebe Meslek Mensuplarının Genel Sorunları Üzerine Literatür Taraması 10

1.5.2 Pandemi Sürecinde Meslek Mensuplarının Yaşadığı Sorunlar 15

1.6 COVID-19 PANDEMİSİ 17

1.6.1 Pandeminin Tanımı 17

1.6.2 COVID-19 Pandemisi 17

1.6.3 COVID-19'un Dünya'ya Etkileri 18
1.6.4 COVID-19'un Türkiye'deki Etkileri 19
1.6.5 COVID-19'un Finans ve Muhasebeye Etkileri 19

İKİNCİ BÖLÜM
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ PROBLEMLERİ ÜZERİNE
YOZGAT İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

2.1 Araştırmanın Konusu ve Önemi 21
2.2 Araştırmanın Amacı 21
2.3 Araştırmanın Kısıtları 22
2.4 Araştırmanın Yöntemi 22
2.5 VERİLERİN ANALİZİ ve BULGULAR 24
2.5.1 Demografik Faktörler 24
2.5.2 Elde Edilen Cevapların Analizi ve Yorumlanması 25
3. TARTIŞMA ve GENEL DEĞERLENDİRME 54
4. SONUÇ VE ÖNERİLER 56
5. KAYNAKLAR 62

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo		**Sayfa**
Tablo 2.1.	Demografik Faktörlere İlişkin Veriler……....	25

KISALTMALAR LİSTESİ

DSÖ **:** Dünya Sağlık Örgütü

MBS **:** Muhasebe Bilgi Sistemi

OPEC **:** Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

SGK **:** Sosyal Güvenlik Kurumu

SM **:** Serbest Muhasebeci

SMMM **:** Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

TDK **:** Türk Dil Kurumu

TÜRMOB **:** Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği

YMM **:** Yeminli Mali Müşavir

GİRİŞ

Korona virüs kaynaklı Covid-19 hastalığı, Çin'den başlayarak kısa sürede bütün kıtalara yayılmış ve ülkemizde görülen ilk vaka tarihi olan 11 Mart 2020 tarihinde "Dünya Sağlık Örgütü" tarafından "pandemi" olarak ilan edilmiştir.

Salgının yayılmasının önlenmesi için tüm dünyada öncelikle insanların hareketliliğini azaltmaya yönelik tedbirler alınmış, yurtiçi ve dışı seyahatlere kısıtlamalar getirilmiştir. Daha sonra eğitimden sosyal hayata, çalışma hayatından sportif faaliyetlere bir çok alanda kısıtlamalar getirilmiştir.

Dünyayı derinden etkileyen salgın ülkemizde de ekonomik olumsuzluklara sebep olmuştur. Fabrikalar iş yapamayarak kapanmış, üretim durma noktasına gelmiş, işsizlik rekor seviyelere çıkmıştır. Ekonomik dengeler yerinden oynamış, fiyat istikrarı ve enflasyon dengeleri bozulmuştur.

Covid-19 salgını, ülkelerin dengelerinin değişmesine, politika değişikliklerine, ekonomik tedbirlerin ve uygulamaların yeniden düzenlenmesine, kişisel tercihlerin değişmesine, dijitalleşmenin hız kazanmasına sebep olmuştur.

Devletler salgının olumsuz etkilerini azaltmak ve ekonomiyi tekrar canlandırmak adına çeşitli teşvik paketleri açıklamış, ekonomik olarak etkilenen vatandaşlara doğrudan destekler vermiştir. Öte yandan salgının bulaşma riskini azaltacak şekilde çalışma şekilleri oluşturulmuş, bu kapsamda uzaktan veya esnek çalışma gibi modeller kullanılmıştır. Yine bu amaçla dijital platformlar oluşturulmuş ve teknolojik gelişmelere hız verilmiştir. Kamuda başvuru ve beyanlar tamamen online ortamda yapılması istenmiştir.

Her alanı etkileyen salgın ve salgına karşı alınan tedbirler muhasebe mesleğinde de iş yapma şeklinde köklü değişiklikler yapılmasını gerekli hale getirmiştir. Başvuru ve beyannameler dijital ortamda yapılması teknolojik geçişi zorunlu hale getirmiştir. Teknolojinin yoğun kullanımı salgına olumlu etki ederken beraberinde çeşitli sorunları da getirmiştir.

Meslek mensupları açısından sorunların bir kısmı iş ve işin yapılışı ile ilişkili iken bir kısmı da ekonomik darboğazın etkileri olarak ortaya çıkmıştır. Meslek mensupları iş yaparken stres ve kaygı yaşarken maddi anlamda da çeşitli sorunlar ile karşılaşmışlardır.

Bu çalışmada meslek mensuplarının problemleri araştırılmış ve salgının bu problemlere etkilerini ortaya koymak amacı ile Yozgat ilinde faaliyet gösteren serbest muhasebeci mali müşavirler ile nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Muhasebecilerin; iş yapma yöntemlerindeki değişimler, alternatif çalışma modellerini kullanmaları, iş yaparken muhatapları ile iletişimleri, salgın çerçevesinde kendilerinin ve muhataplarının mesleğe bakış açılarındaki değişimler, iş yaparken yaşadıkları stres ve kaygı, pandemi sürecinde yaşadıkları maddi kayıplar, sorunlara karşı meslek odalarının destekleri gibi konularda görüşülmüştür. Bu doğrultuda muhasebecilerin süregelen sorunlarına pandeminin etkileri araştırılmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır; birinci bölümde muhasebe mesleğinin tanımı, tarihsel gelişimi, teknolojik gelişmelerin muhasebe mesleği üzerindeki etkileri, dijitalleşmenin mesleğin icrasına ve geleceğine etkileri, muhasebe mesleğinin geçmişte karşılaşmış olduğu sorunlar ele alınmıştır. Ayrıca Covid-19 salgınının küresel ve ülkemiz üzerindeki etkileri, ekonomiye ve finansal alanlara etkileri de bu bölümde incelenmiştir.

İkinci bölümünde ise pandemi sürecinde muhasebe meslek mensuplarının sorunlarının araştırılmasına yönelik çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda iki meslek mensubu ile pilot görüşme yapılmış ve muhasebecilerin olası sorunlarına yönelik dokuz başlıkta 12 meslek mensubu ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmecilerin 10'u serbest muhasebeci mali müşavir, ikisi serbest muhasebecidir. Yine görüşmecilerin ikisi bayan, 10'u erkektir.

BİRİNCİ BÖLÜM
MUHASEBE MESLEĞİ, MESLEK MENSUPLARININ SORUNLARI VE COVID-19

1.1 Muhasebe Kavramı

TDK'nin düzenlediği resmi Türkçe sözlükte muhasebe; hesaplaşma, karşılıklı hesap görme, hesap işleriyle uğraşma, hesapların bütünü anlamlarını taşımaktadır (http:sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 02/12/2021).

Muhasebe bir ev bütçesinden, devlet bütçesine kadar gerekli bir organizasyonu ve faaliyeti hatırlatsa da temel olarak işletmelerdeki yeri ve önemi ile muhasebeyi ele almak gerekir. Muhasebe bir işletmenin doğumu fikriyle beraber çalışmaya başlayan ve ölümü diyebileceğimiz tasfiyesi sonuçlanıncaya kadar görev yapan tek organdır (Kip, 1986:10).

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı gibi muhasebe, sadece büyük ve önemli bütçeler için değil, bir ev ekonomisini bile yönetilmesi için gerekli olan önemli bir kavramdır.

Muhasebe Mesleği, tanımı itibarıyla muhasebe işlemlerini yerine getiren, muhasebe biliminin uygulanmasını sağlayan ve işletme yönetimi ya da çıkar grupları fark etmeksizin bütçelerin yönetilmesi konusunda danışman niteliğinde olan iş kollarından biridir.

Genel olarak muhasebe mesleğini, muhasebe kavramıyla birlikte ele alacak olursak; işletmeler arası karşılıklı ilişkiler ve işletme içi olaylar nedeniyle işletmenin varlıklarında ve kaynaklarında değişme meydana getiren tamamen veya kısmen mali karakterde ve para ile ifade edilen işlemlere ait anlamlı güvenilir bilgileri, doğruluklarının saptanması koşuluyla, ilgili kaynaklardan toplayan, kaydeden ve sınıflandıran ve anlamlı bir biçimde özetleyerek, varılan sonuçları yorumlayan ve böylece işletme ilgililerine, amaçlarına uygun yararlı bilgileri sağlayan bilim dalıdır (Yalkın, 1995:15).

Muhasebe meslek mensuplarının davranışlarını biçimlendiren üç ana unsur söz konusudur. Bunlar; meslekle ilgili yer alan yasal düzenlemeler, özgür seçim hakları ve ahlak olgusudur. Meslek mensubunun kararlarında etken olan ahlak değerleri; hak ve sınırları tanımlayan yasal düzenlemeler ile özgürlük arasındaki boşluğu kapatarak denge oluşturan bir dinamiktir. Meslek mensubu, özgür seçimini yapabildiği alan ile yasal

düzenlemelerle sınırlı alan arasında yer alan boşluğu ahlaki yargı ile dengelemektedir (Selimoğlu, 1998:144).

1.2 Muhasebenin Tarihsel Gelişimi

Muhasebe tarihçileri, ilk hesap kayıt belgelerinin eski Mısır'da M.Ö. 3400 yıllarına ait olduğunu belirtirler. Bu kayıtların papirüsler üzerine yapıldığı görülmüştür. İki yılda bir kez taşınır ve taşınmazların papirüsler üzerine envanter amaçlı yazıldığı, ilerleyen zamanlarda envanter yanında günlük kayıtlara da yer verildiği ifade edilmiştir (Özyürek, 2009:33).

Muhasebe, yazı ve sayıların bulunuşuyla Eski Mısır ve Mezopotamya'da kullanılmaya başlanmıştır. Bu ise aşağı yukarı M.Ö. 3400 yıllarına tekabül etmektedir. Mal alıp verme işlemlerinin olduğu her dönemde muhasebenin olduğu söylenebilir. Ancak, işlem sayısının artması, çeşitliliğin artması nedeniyle muhasebede aritmetik ve yazıyı gerekli hale getirmiştir. Anadol France'ın "Epikir Bağı" adlı kitabında "Ticari defterlerin tutulması için icat edilmiş Finikya Alfabesi, tüm dünyada düşüncenin gerekli ve mükemmel aracı oldu" denilmektedir (Güvemli, 1995:103).

Yaklaşık olarak 14.yy'daki çift kayıt dizgesinin kaynakları, muhasebe düşüncesi ve muhasebe kavramlarının gelişmesini incelemede başlangıç noktası olarak alınmaktadır. Çünkü halen var olan araştırma sonuçlarına göre, çift-kayıt dizgesi ile ilk tam kayıt 1340 yıllarında orta çağ Cenova (İtalya) tacirlerinin defterlerinde bulunmuştur (Yalkın, 2006:11).

16.yüzyıla kadar, muhasebenin temel amacının işletme sahibi veya sahipleri için bilgi sağlamak olduğu görülmektedir. Buna ek olarak muhasebe, işletmenin ellerine teslim edildiği, bir vekilin rapor aracı ve kredi sağlamada bir temel olarak kabul edilmektedir (Özyürek, 2009:38).

Sanayileşmenin yaygınlaşması sonucu maliyet muhasebesinin gelişmesinin ve yaygınlaşmasının, muhasebe teorisi üzerinde önemli sonuçlar doğurdu görülmüştür. Önceden belirlenmiş genel üretim giderleri ve standart maliyetlerin çözümlemesinde, verimli stoklanabilir maliyetler, etkin olmayan maliyetler ve âtıl kapasite arasındaki farklara giderek daha çok önem verilmeye başlandığı görülmüştür (Akdoğan ve Aydın, 1987:67).

Muhasebe ile ilgili uygulamaların hangi dönem de başladığının kesin olarak söylenmemekle beraber bazı tarihi belgelerden yola çıkılarak Türklerin muhasebe ile işlerinin bin yıl öncelerine kadar dayandığı belirtilmektedir. Şimdiye kadar ulaşan ilk muhasebe sistemi ile ilgili belgeler Göktürk İmparatorluğu'na aittir. Göktürk İmparatorluğu sonrasında Karahallılar Devleti'nde görülmektedir. Tarihin kaydettiği en eski toplumlardan biri olan Türk Devletleri'nde, tarihte devlet kurma ve onu yaşatmadaki becerilerinde önemli payı olan devlet muhasebesi her zaman var olmuştur (Kurtcebe, 2008:19).

Yaşanan sanayi devriminin, birbirini izleyen teknolojik gelişmelerin, dev işletmelerin doğmasına yol açtığı bunun sonucu olarak zamanla işletmelerde yönetimin bir uzmanlık halini aldığı ve bu gelişmenin de muhasebe kuramı ve uygulamasında, gelişmelerin de sağlanmasına neden olduğu belirtilmiştir (Yalkın, 2006:11).

1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu Tercümesi olan 1850 sayılı Kanunname-i Ticaret, tüccarların tutmakla yükümlü olduğu defterlerle ilgili hükümleriyle Türkiye'de muhasebeyi etkileyen ilk düzenleme olarak anılmaktadır (Özyürek, 2009:80).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilanından 1926 yılına kadar geçen süreçte muhasebe uygulamalarında Fransız mevzuatı ve yayınlarının hakim olduğu görülür (Başpınar, 2004:46).

Türkiye'nin 1952 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (North Atlantic Treaty Organization NATO) üyeliği ve sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerin ekonomik ve kültürel alanda gelişmesi muhasebe uygulamalarını da etkisi altına almıştır (Aslan, 2015:35).

1960'lardan sonra Türkiye'deki muhasebe uygulamalarında Amerika Birleşik Devletleri uygulamalarının etkileri görülmeye başlamıştır. Muhasebe ile ilgili yapılan düzenlemeler, özelikle Amerika Birleşik Devletlerinde kullanılan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (Generally Accepted Accounting Principles GAAP) dikkate alınarak gerçekleştirilmiş, tekdüzen muhasebe sistemi oluşturma çabaları bu yıllarda başlamıştır (Dinç, 2008:201).

1989 yılında 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu çıkarılmıştır. Kanunda belirtildiği haliyle: "Bu kanunun amacı, işletmelerde faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye, değerlendirmeye tabi tutarak

gerçek durumu ilgililerin ve resmi mercilerin istifadesine tarafsız bir şekilde sunmak ve yüksek mesleki standartları gerçekleştirmek üzere, "Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik" ve "Yeminli Mali Müşavirlik" meslekleri ve hizmetleri ile Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliğinin kurulmasına, teşkilat, faaliyet ve denetimlerine, organlarının seçimlerine dair esasları düzenlemektir (Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, 1989: madde 1).”

Yine bu kanunda muhasebecilik mesleğinin konusu, muhasebecilik unvanının kullanım koşulları, mesleğe giriş şartları belirlenmiştir. Meslek mensuplarının bağlı olacağı odaların niteliği, faaliyet sınırları, kuruluşu, organları gibi konular düzenlenmiştir.

1.3 Teknolojik Gelişmeler Çerçevesinde Muhasebe Mesleği

Bilgiyi toplama ve işleme sürecinde, gelişen teknoloji ile makinaların dijitalleşmesi, fabrikaların akıllı hale gelmesi bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmıştır ve yönetime karar alma sürecinde fayda sağlamıştır.

Teknoloji iletişim kolaylığından kaynak israfının önlenmesine, veri işleme hızından anlık verilere ulaşmaya birçok alanda meslek mensuplarına hazır bilgiler sunmaktadır. Muhasebeciler teknolojinin sunduğu bu verileri kendi teknolojik platformlarına kolayca aktarıp işleyebilmekte ve istenilen raporları kolayca oluşturabilmektedirler.

Günümüzde mamul ve hizmet üreten tüm sektörler teknolojiden etkilenmektedir. Muhasebe sistemi ve muhasebe işlemleri de teknolojinin en çok etkilendiği alanlardan birini oluşturmaktadır. Dijitalleşmeyi gerçekleştiren işletmeler için muhasebecilerin uygulamaları hem işletme açısından hem de kamu kurumları açısından birçok kolaylık sağlamaktadır. Bununla birlikte dijitalleşme süreci ile birlikte muhasebe işlemleri gerçekleştirilirken önemli düzeyde kağıt tasarrufu sağlanmaktadır (Yürekli vd., 2016:290).

Yürekli vd., (2016), e-fatura ile işletmelerin teknoloji kullanımlarının fayda ve kısıtlamalarını incelemiş, araştırma sonucunda e-fatura uygulamasının muhasebe açısından oldukça işlevsel olduğu, kağıt tasarrufu sağladığı, hata oranının azaldığı gibi olumlu sonuçlara ulaşmakla birlikte teknolojik alt yapının yetersizliği ve çeşitli alt yapı sorunları sebebi ile problemler yaşandığı, yetişmiş insan kaynağı eksikliklerinin sorunlara yol açtığı sonucuna ulaşmıştır.

Şirketlerde varlık ve kaynakların yönetimi yazılımlarına entegre bir şekilde çalışan teknolojiler, maliyet hesaplamalarında ihtiyaç duyulan bilgilerin analizi ve raporlanması ile ilgili konularda karlılığı ve performansı artıracak ölçütleri sunarak, yönetimin karar almasına yardımcı olur (Sledgianowski vd., 2017:81).

Sledgianowski (2017), araştırmasına göre işletmelerin teknolojik donanımları ile tesis makine ve cihazların entegrasyonu sayesinde yönetimin işine çok yarayan yani karar alma sürecinde yol gösteren analiz ve raporlara çok kısa sürede ulaşılabileceği anlaşılmaktadır. Doğru fiyatlama açısından maliyetlerin önemi büyüktür. Entegre olmuş cihazlar sayesinde anlık maliyet analizleri gerçekçi maliyeti belirlemeyi sağlamaktadır. Böylece teknolojinin kullanımı karlılığı da doğrudan etkilemektedir.

Boyut olarak büyük verilerden oluşturulan Bulut Veri Depoları, Endüstri 4.0 ve bazı yapay zeka uygulamaları ile internet bağlantısı olan tesis, makine ve cihazlar tarafından iletişim kurularak muhasebe bilgi sistemine aktarılmak suretiyle analiz ve raporlamada kullanılabilecektir. Böylece oluşturulan programlar aracılığı ile kullanıcıların hataları ortadan kalkacak ya da kabul edilebilir seviyedeki referans aralığına indirilecektir. Hem de anlık bilgi akışları sağlanarak çizelge ve diyagramlar gerçek zamanlı şekilde rapor haline gelebilecektir (Pan ve Seow, 2016:166).

1.4 Dijitalleşmenin Muhasebe Mesleği Üzerine Etkisi

İşletmeler Bulut Veri Sistemi ile muhasebe ve denetim standartları, kullanıcıların daha fazla bilgi isteği ile bu bilgiyi hazırlama ve iletme maliyetleri arasındaki dengeyi yönetmeye yardımcı olacak şekilde düzenlenecektir. Önceden bir bilgi kıtlığını yönetmek zorunda kalan işletmeler, artık sunucularındaki petabaytlarca alanı dolduran devasa veri ve meta veri hacminden yararlanmaktadırlar. Benzer şekilde, pek çok kaynaktan çoğu alakasız olan veriler, yatırımcıların doğru karar almasını zorlaştırmaktadır. Eski muhasebe ve denetim standartları, sunum, birleştirme ve örneklemeye yeterince önem vermediği için bulut sisteme ayak uyduramamaktadır. Artık standartlarda verilere, onları oluşturan süreçlerden ve bunların sunumundan ziyade analizlerine odaklanarak, muhasebe mesleğine değer ve alaka katılacağını, son kullanıcıları güçlendireceğini ve sermaye piyasalarının verimliliğini artıracağını savunmaktadır.

Muhasebe mesleğinin bu teknolojik değişimlere ayak uydurabilmesi için düşünce, eğitim, teknoloji ve kültür gibi alanlarda A'dan Z'ye yeniden inşa ederek geleceğe hazırlayacak bir modele ihtiyacı var. İşte bu noktada muhasebe mesleğini geleceğe hazırlamak adına mali mühendislik; dijitalleşme, yapay zekâ ve 4. sanayi devrimi gibi teknolojik gelişmelerin ışığında muhasebe mesleğinin mühendislik yetenekleri çerçevesinde yeniden tasarımıdır (Tekbaş, 2018:55).

Artan rekabet ortamında çalışabilmek için işletmeler dünya işletmeleri tarafından kullanılan MBS (Muhasebe Bilgi Sistemi) yöntemlerini ve tekniklerini kullanmak zorundadır. Bu teknikler ve yöntemler sıklıkla teknolojiye dayalı uygulamaları içermektedir. Günümüzde bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ile birlikte işletmeler daha hızlı ve daha fazla bilgi üretmektedir. MBS daha fazla kullanıcıya hitap edebilmekte ve daha ayrıntılı bir bilgi merkezi haline gelmektedir. Muhasebe meslek mensupları, MBS sayesinde çeşitli faaliyet alanlarında ve her türlü bilgi sisteminin denetiminde kontrolü rahatlıkla üstlenmektedir (Pirimov, 2021:11).

İşletme fonksiyonlarının dijital entegrasyonunun sağlanması ile işletme faaliyetlerindeki insan gücünün büyük çoğunlukla robotlara devredilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla değişen ve gelişen sadece üretim süreçleri değil, işletmenin tüm fonksiyonlarıdır. Gerçekleştirilen bu entegrasyon ve dijitalleşme sürecinden muhasebe uygulamaları ve muhasebe sistemi de önemli derece etkilenecektir. İşlem sayısı ile personel ihtiyacı arasında doğru orantı bulunmaktadır. Ancak Endüstri 4.0 uygulamalarını seçmiş ve entegrasyonu tamamlamış bir işletme için günlük işlemlerin miktarı personel sayısını etkilememektedir. Çünkü işletme fonksiyonlarında meydana gelen işlemler, ağa bağlanmış olan robotlar tarafından gerçekleştirilen veri alışverişleri ile sağlanmaktadır (Rasgen, 2019:10).

Şirket yöneticileri ve mali işlerden sorumlular, Endüstri 4.0 ile değişen iş yöntemlerine uyum sağlayacak yeni donanımlara sahip olmalıdır. Nesnelerin de birbirleriyle iletişime geçmesi sonucu muhasebe işlemlerinde emek gücünün azalması ile geleneksel muhasebe yaklaşımı da bir değişim sürecine girecektir. Kaydedilen bilgi işletmelerde büyük veri tabanları oluşturmaktadır. Kullanılabilir anlamlı bilgiye erişmek ve bilgi kullanıcılarına zamanlı ve faydalı bilgi sunmak bir uzmanlık işidir. Bu nedenle teknolojiyi kullanabilen, sistem tasarlayıcısı muhasebe mühendislerine ihtiyaç vardır (Erturan, 2018:155).

Warren vd., (2015), Bulut Veri Sistemi ile yeni veri türlerinin erişilebilir hale gelmesi muhasebe için giderek önemli hale gelmektedir. Bulut Veri Sistemi aracılığıyla sağlanan video, ses ve metin bilgileri, gelişmiş yönetim muhasebesi, mali muhasebe ve mali raporlama uygulamaları sağlayabilir. Yönetim muhasebesinde Bulut Veri, etkin yönetim kontrol sistemlerinin ve bütçeleme süreçlerinin geliştirilmesine ve evrimine katkıda bulunacaktır. Finansal muhasebede Bulut Veri Sistemi, muhasebe bilgilerinin kalitesini ve uygunluğunu artıracak, böylece şeffaflığı ve paydaşların karar verme sürecini iyileştirecektir.

Warren vd., (2015), çalışmalarına göre büyük veri sağlama sistemleri yani bulut veri sistemi ile anlık veriler yükleyebilen yönetim muhasebe sistemi karar alma sürecinde yönetime gerçek zamanlı veri sunarak kararı daha doğru ve gerçekçi yönde iyileştirecektir. Bu karar alma süreci küresel ekonomide oldukça önemli hale gelmiştir ve gerçek zamanlı olması büyük avantaj sağlayacaktır.

Krahel ve Titera (2015), çalışmalarına göre yeni veri sistemleri devasa bilgiler üretmekte ve muhasebe standartları bu verilerin kullanımı konusunda yetersiz kalmaktadır. Muhasebe standartlarının güncellenmesi ve büyük veri depolarında çoğu gereksiz olan verileri ihtiyaca göre analiz edecek şekilde düzenlenmelidir. Yani verilerin işletmelere yatırım yapacakları yeterince bilgilendiren hale gelmesi için yeni standartlar getirilmelidir.

1.5 Muhasebe Meslek Mensuplarının Süregelen Sorunları ve Pandeminin Bu Sorunlara Etkisi

Muhasebe meslek mensupları icra ettikleri faaliyetler nedeni ile mükellefler ve devlet arasında köprü görevi görmesi münasebetiyle oldukça önemli meslek grupları arasında yer almaktadırlar. Bu meslek grubundakilerin problemlerine ve sıkıntı çektikleri hususlara çözüm üretmek için meslek mensuplarınca getirilen önerilerin ve tavsiyelerin mutlaka dikkate alınması gerekir. Çünkü devletin en önemli gelir kaynağı olarak kabul edilen vergilerin tahakkuku ve tahsilatı 3568 Sayılı Meslek Yasasından yetki almış muhasebe meslek elemanlarının faaliyetlerini icra etmesiyle gerçekleştirilmektedir (Biyan, 2012:107).

Mükellefler ve devlet için çok önemli bir görev yürüten muhasebe meslek mensuplarının aşağıda da sıralandığı üzere; geçmişten gelen birçok sorunu vardır ve Covid-19 salgını ile bu sorunlara yenilerinin de eklendiği anlaşılmaktadır.

1.5.1 Muhasebe Meslek Mensuplarının Genel Sorunları Üzerine Literatür Taraması

Ulusal ve uluslararası literatürde muhasebe meslek mensuplarının sorunlarının tespitine yönelik çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalar ile ilgili ulaşılan bilgiler şu şekildedir:

Uzay ve Güngör (2004), çalışmada Kayseri ve Nevşehir illerinde faaliyet gösteren ve bağımsız çalışan muhasebe meslek mensuplarının temel sorunları, ekonomik kriz ortamında etkilenme düzeyleri ve söz konusu sorunların muhasebeciler açısından önem derecesi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, mükelleflerin muhasebe ücretini zamanında ödememeleri, iş yükünün fazla olması, alınan ücretin verilen muhasebe hizmetinin karşılığı olmaması, meslek mensupları arasında yaşanan haksız rekabet, sorumluluğun yetkiden fazla olması ve mevzuatta sık sık yapılan değişikliklerin takip edilememesi temel sorunlar olarak tespit edilmiştir.

Kalaycı ve Tekşen (2006) tarafından yapılan çalışmada, Isparta ilinde faaliyet gösteren Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin temel sorunlarını, güvenirliklerini, yetki, toplumsal sorumluluklarını ve yapmış oldukları işin niteliği bakımından karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve bu meslek mensuplarının mükelleflerinden, odalarından ve TÜRMOB'tan isteklerinin neler olduğunu ortaya koymaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, mükelleflerin az vergi hesaplaması yönünde meslek mensuplarına baskı yapmaları, mevzuatta yapılan değişikliklerin düzenli takip edilememesi, meslek mensupları arasındaki haksız rekabet yaşanması, iş yükünün fazla olması, mükelleflerin muhasebe ücretini zamanında ödememeleri temel sorun olarak belirlenmiştir.

Alagöz ve Ceran (2007) tarafından yapılan çalışma ile Konya ilinde Konya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı bulunan muhasebe meslek mensuplarının sorunları ile mesleki vizyona ilişkin düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre, meslek örgütlerinin çabaları ve yasalarda güncelliği yakalayacak düzenlemelerin zamanında hayata geçirilmesi, meslek mensuplarının vizyonunda değişmeye ve yeniliklere ilgisini artıracağı belirlenmiştir.

Karcıoğlu ve Yazarkan (2011) tarafından yapılan çalışmada, İzmir ve Erzurum illerinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının devlet dairelerinde

karşılaştıkları sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırma sonucunda, kamu kurumlarında dosyaların zamanında sonuçlanmaması, meslek mensuplarından gereksiz evrakların istenmesi, memurların bilgi eksikliği, kanunların fazla katı olması gibi sorunlar olduğu ortaya konulmuştur.

Biyan (2012) Türkiye genelinde yapılmış olan anket çalışmasına göre meslek mensuplarının sorunları genel olarak şu şekilde belirtilmiştir; kalifiye personel eksikliği, muhasebe hizmet bedellerinin tahsil edilememesi, mesleki saygınlığın olmaması, haksız rekabet, mevzuatların anlaşılmasının güç olması olarak ortaya konulmuştur.

Yıldırım ve Güney (2012) tarafından yapılan çalışmada, Çanakkale ili ve ilçelerinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının genel sorunları, muhasebe hizmet bedelini tahsil edememeleri, meslek mensuplarına yüklenen sorumlulukların ve sıkça çıkarılan afların mükellefler ile meslek mensupları arasındaki ilişkiyi zedelediği gibi sorunları olduğu tespit edilmiştir. Varyans analizi sonucuna göre ise "mükelleflerin, muhasebeci seçmelerinden dolayı ortaya adaletsiz mükellef dağılımı çıkmaktadır" yargısı mükellef sayısı az olan meslek mensuplarınca daha çok sorun olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca "vergi idaresi çalışanlarının ve denetim kadrosunun, meslek mensuplarının yaptıkları işi küçümsedikleri" yargısını genç meslek mensupları, daha ileri yaştaki meslek mensuplarına nazaran daha çok sorun olarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Gökgöz ve Zeytin (2012) tarafından yapılan çalışmada, Yalova ve Bilecik illerinde faaliyet gösteren meslek mensuplarının faaliyetlerini yürütürken karşılaşmış oldukları sorunları tespit etmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, iş yükünün fazla olması, alınan muhasebe hizmet bedellerinin yetersiz olması ve zamanında tahsil edilememesi, devlet dairelerinde bürokratik işlemlerin çokluğu, mükelleflerin evrakını zamanında ulaştırmamaları olarak tespit edilmiştir.

Tuğay ve Tekşen (2014) tarafından yapılan çalışmada, Burdur ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının karşılaşmış oldukları sorunlar ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmaya göre, toplum tarafından en iyi muhasebecinin en az vergi ödeten muhasebeci olarak algılanması, kanunlardaki sık sık yapılan değişikliklerin zamanında takip edilememesi, meslektaşların oda tarafından

belirlenen ücret tarifesinin altında defter tutmaları, mesleğin getirdiği iş yükünün fazla olması, mükelleflerin ücretlerini zamanında ödememesi olduğu ortaya konulmuştur.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Genel Sorunlarının Değerlendirilmesi

Yukarıda belirtilen ulusal ve uluslararası alanda yer alan çalışmalar incelendiğinde, muhasebecilerin geçmişten gelen ve günümüzde de problem olmaya devam eden sorunları zamana göre değişmekle birlikte genel olarak varlığını sürdürmektedir. Şöyle ki ekonomik koşullar, krizler ya da alınan tedbirler problemleri azaltıp artırmaktadır. Ancak sorunlar kronikleşip zamana göre süregelen şekliyle hep vardır. Bu konu ile alakalı olarak yapılan araştırmalar da elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- **Muhasebe ücretini zamanında alamama;** mükellefler muhasebecilik ücretini, ertelenebilir ödeme olarak görmektedirler. Ücret ödeme hususunda zorlayıcı bir mekanizma olmaması, bu ücretin ertelenmesinin ya da ödenmemesinin sorun olmayacağını düşündürmektedir.

- **İş yükünün fazla olması;** bürokratik işlemlerin fazlalığı ve mükelleflerin teknoloji kullanımındaki eksiklikleri muhasebecilerin iş yükünü artırmaktadır. Mükelleflerin yapması gereken online işleri yanlış yapma korkusu ile muhasebecilere yönlendirmektedirler.

- **Alınan ücretin verilen hizmetin karşılığı olmaması;** her geçen gün artan iş yüküne ve enflasyona rağmen muhasebeciler ücret artışında bulunamamaktadırlar. Ücrette artış yapıldığında ya da ücret tahsili için mükellefler zorlandığında iş kaybı yaşamaktadırlar.

- **Meslek mensupları arası haksız rekabet;** kanunen defter tutma adına bir sınırlama ya da engelleme olmaması sebebiyle mükellefler en düşük ücreti veren muhasebeciyi seçmektedirler. Bu seçime, kişisel ilişkiler ve az vergi ödeten muhasebeci seçimi de etki etmektedir.

- **Sorumluluğun yetkiden fazla olması;** muhasebeciler mükelleflere danışmanlık yapmak ve işletmenin finansal durumunu raporlayarak analiz etmekle yetkilidirler. Ancak uygulamada mükelleflerin vermek zorunda oldukları beyanname ya da başvuruları teslim etmekle sorumlu tutulmaktadırlar. Bu durum bazen sistemsel sorunlar sebebi ile cezai işleme maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Mükellefler defterlerini teslim

ettiklerinde her türlü sorumluluklarını da muhasebecilere yüklemektedirler. Bu sorumluluk kabul edilmediği takdirde muhasebeciler iş kaybı yaşamaktadırlar.

- **Mevzuatta sık sık yapılan değişikliklerin takip edilememesi;** vergi kanunlarında ya da teşviklerle ilgili kanunlarda çok sık değişiklikler olmaktadır. Bölgesel kalkınma planları çerçevesinde muafiyetler getirilmekte ve öncelikler sağlanmaktadır. Bu tür konuların takibi iş yoğunluğu yaşayan muhasebecilere asli görev olarak yüklenmektedir.

- **Vergi hesaplaması konusunda meslek mensuplarına yapılan baskı;** vergi hesaplamasını mükellefler adına muhasebeciler yapmaktadırlar. Muhasebecilerin verileri tam anlamıyla yansıtarak vergi hesaplaması yapması, mükellefler açısından istenmeyen bir durumdur. Mükellefler genellikle yaptıkları iş hacmine göre değil benzer firmaların ödediği vergiye göre muhasebeciler arası kıyaslama yapmaktadırlar.

- **Kamu kurumlarında dosyaların zamanında sonuçlanmaması;** bürokratik işlemler sebebiyle başvurular kamu tarafından bekletilmekte ya da personel eksiği sebebiyle zamanında sonuçlanmamaktadır.

- **Meslek mensuplarından gereksiz, fazla evrak istenmesi ve bürokratik işlemlerin çokluğu;** iş akışı çerçevesinde ilgili olmayan bazı evrakların başvuru ekinde talep edilmesi muhasebecilere ekstra iş yüklemektedir.

- **Kamu personellerinin bilgi eksikliği;** mesleğe yıllarını vermiş muhasebeciler işleri ile ilgili her alanda bilgi birikimine sahiptirler. Kamu memurları çoğu zaman farklı işleri de yapmak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum onların her konuda biraz bilgi sahibi olmalarını sağlamakta fakat uzmanlaşmalarını engellemektedir.

- **Kanunların fazla katı olması;** ülkemizde kanunlar, yapılan hatalara karşı uyarıya ya da ikaza yer vermeden doğrudan cezai yaptırım uygulanmasını gerektirmektedir. Caydırıcılık açısından olumlu olan bu durum iş yapanlar açısından tedirginliğe sebep olmaktadır.

- **Kalifiye personel eksikliği;** özellikle taşrada yetişmiş eleman sorunu yaşanmaktadır. Muhasebecilerin yetiştirdikleri personeller ya başka yerlere transfer edilmekte ya da büyük şehirlerde daha yüksek maaşla iş bulabilmektedir.

- **Mesleğin saygınlığının olmaması;** muhasebe işlemleri ve vergi hesaplaması gibi son derece önemli konularda teknik bilgi sahibi olan meslek mensupları

saygıyı hak etmektedirler. Ancak küçük işletmelerin bürokratik sorunlarında, işçi problemlerinde bile muhatap olarak görülmekte ve işlerin sorumlusu olarak kabul edilmektedir. Bu durum mesleğin saygınlığına zarar vermektedir.

- **Mevzuatın anlaşılmasının güç olması;** kanun ve yönetmeliklerin teknik bir dille yazılması uzman olmayanlar tarafından anlaşılamamaktadır. Hukuki bilgisi olmayanlar mevzuatı anlamada ve uygulamada zorluk yaşamaktadır. Bu durumda açıklayıcı yorumlara gereksinim duymaktadırlar.

- **Sıkça çıkan afların mükellefler ile meslek mensuplarını karşı karşıya getirmesi ve ilişkiyi zedelemesi;** kanunlara uygun olarak vergi hesaplayan ve mükelleflere ödemeleri hususunda yol gösteren meslek mensupları ilerleyen süreçte vergi affı geldiğinde mükelleflerin tepkileri ile karşılaşmaktadır. Zamanında ödeme yapmamanın daha karlı olacağını belirtmektedirler. Aynı durum SGK ödemeleri gibi tüm ödemelerde karşılaşılmaktadır.

- **Adaletsiz mükellef dağılımı;** özellikle mesleğe yeni başlayan genç muhasebeciler mükellef bulmakta zorlanmaktadırlar. Mükellefler defterlerini bulundukları bölgede daha tanınmış muhasebecilere vermekte ve böylece mükellef dağlımı orantısız olmaktadır.

- **Kamu muhataplarının meslek mensuplarının yaptığı işi küçümsemesi;** muhasebeciler birileri adına iş yaptıkları için kamu görevlileri onları muhatap almakta güçlük çıkarmaktadır.

- **Mükelleflerin evrakları zamanında ulaştırmaması;** beyanname ve vergi tutarları günü gününe yapılan mali işlemler neticesinde hesaplanmaktadır. Bu işlemlerin belgeleri de günü gününe muhasebecilere teslim edilmesi gerekmektedir. Mükelleflerin çeşitli gerekçelerle mali belgeleri iletmemesi hesaplamalar açısından sorunlara yol açmaktadır.

- **Toplum tarafından en iyi muhasebecinin en az vergi ödeten muhasebeci olarak algılanması;** vergi bilinci tam oluşmamış ve yasal süreci tam olarak bilmeyen kişiler ödemeyi en aza indiren muhasebecileri daha bilgili ve tecrübeli olarak görmektedirler.

- **Meslek mensuplarının mükellef toplama adına odalar tarafından belirlenen ücret tarifesinin altında defter tutması;** muhasebeciler arası rekabet sebebi ile odaların asgari ücret tarifesinin de altında defter tutmaları sık karşılaşılan sorunlar dandır.

1.5.2 Pandemi Sürecinde Meslek Mensuplarının Yaşadığı Sorunlar

Ulusal ve uluslararası literatürde muhasebe meslek mensuplarının pandemi sürecinde sorunlarının tespitine yönelik çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalar ile ilgili ulaşılan bilgiler şu şekildedir:

Akça ve Tepe Küçükoğlu (2020) yapmış oldukları çalışmada, Covid-19 salgınının iş yaşamına etkileri açısından evden çalışma modeli değerlendirilmektedir. Bu araştırma sonucunda, evden çalışmanın mümkün olduğu işlerde sosyal mesafeye sıkı sıkıya uyum sağlamak daha kolaydır. Özellikle işin kişisel temas veya özel ekipman gerektirmesi durumunda, çalışanların evden çalışması mümkün olmamaktadır. Evden çalışmanın her çalışan için bir seçenek olmadığı göz önüne alındığında, Covid-19 krizinin çalışanları farklı yoğunluklarda etkilemesi muhtemeldir.

Şahin (2020) sunmuş olduğu çalışmasında, Covid-19 salgınının dijital dönüşümün zorunluluk olduğunu ve yıllarca dış kaynaklı (outsource) muhasebe ve danışmanlık sektörünün zamanla önemini yitireceği hipotezi çökmüş tam tersine işletmelerde çok daha fazla rol alması ve etkin olması gereğini ortaya koymuştur.

Deloitte Türkiye (2020) tarafından yapılan Uzaktan çalışmaya adaptasyon sürecini konu alan araştırmada, şirketleri en çok zorlayan unsurların başında % 43 oranıyla kültür ve alışkanlıkların geldiği belirlenmiştir. Diğer üç unsurun ise müşteri beklentileri, organizasyonel yapılanma ve teknolojik alt yapı olduğu saptanmıştır.

Güven (2020) tarafından yapılan çalışmada, Covid-19'un, e-ticaret üzerindeki etkisi incelenmiş ve Covid-19 pandemisi sürecinde e-ticaret bağlamında farklı ürün ve ürün gruplarına olan talep değişiklikleri değerlendirilmiştir. Bu çalışmaya göre, bu dönemde bazı ürün gruplarının talebinde önemli bir artış görülürken bazı ürünlere yönelik taleplerde ise azalmalar izlenmiştir. Özellikle sağlık, kişisel bakım, dayanıklı kuru gıda, temizlik ürünlerine yönelik büyük talep yaşanırken, giyim, takı ve aksesuar kategorilerinde ise satışlarda düşüş görülmüştür.

Gençyürek (2020) tarafından yapılmış olan çalışmada, pandemi sürecinde değişen tüketim pratikleri, e-ticaret harcamaları ve dijital reklam yatırımları incelenmiştir. Bu çalışmaya göre, Küresel düzeyde sektörel açıdan değerlendirildiğinde; eğitim, sağlık, gıda harcamaları başta olmak üzere her sektörün kendi içinde süreçten etkilenmesi ve bu kapsamda yeni kararlar alması olasıdır. Öte yandan virüste ikinci dalga olacağına dair öngörülerin tüketici harcamalarına etkisinin ne olacağı ve pandemi sonunda "stoklayan tüketici" salgının oluşturduğu yeni profil olarak görülecektir.

Hacıalioğlu (2021) tarafından yapılan çalışmada, Covid-19 pandemisi süreci ve karantina kısıtlamalarının tüketici davranışlarına ve e-ticarete olan etkileri incelenmiştir. Bu çalışmaya göre, Covid-19'un globalde tüketicilerin tüketim ve harcama alışkanlıklarını değiştirdiğini ve değiştireceğini göstermektedir. Salgın öncesi internetten alışveriş yapmaya pek alışık olmayan tüketicilerin, pandemi sürecinde sosyal izolasyon nedeniyle ihtiyaçlarının büyük kısmını e-ticaret siteleri üzerinden karşılamaya başladıkları ve pandemi sona erdikten sonra da bu şekilde devam edecekleri düşünülmektedir.

Yukarıda belirtilen çalışmalar incelendiğinden tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgını doğrudan ya da dolaylı olarak muhasebe meslek mensuplarını da etkilemiştir. Bu etkiler şöyle sıralanabilir:

- Muhasebeciler pandemi sürecinde ofis ile ev arası karma bir çalışma modeli geliştirdikleri ancak bu modelden verim alamayarak bürodan çalışmaya devam ettikleri yani belirli bir yere bağımlı kalamayıp uzaktan çalışmaya adapte olamadıkları,
- Tüm görüşme ve toplantılarında kapanma sebebi ile dijital platformları kullanmak zorunda kaldıkları ve bu durumun iletişimde sorunlar yarattığı,
- Virüsün yayılma hızı sebebi ile evrak alışverişi gibi konularda tedirginlik yaşandığı,
- Pandemi nedeniyle piyasanın daralması meslek mensuplarının önceden de var olan tahsilat sorununun artmasına neden olduğu,
- Genel olarak piyasanın daralmasının doğrudan ya da dolaylı olarak maddi kayıplara sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Bu kapsamda muhasebe meslek mensuplarının salgın öncesi de var olan tahsilat sorununun bu süreçte daha da arttığı görülmektedir. Yine çalışma koşulu bakımından iş

yoğunluğu meslek mensupları tarafından sorun olarak görülürken bu dönemde yeni kanun ve yönetmeliklerle gelen ek iş yükü meslek mensuplarının katlanan sorunları arasındadır. Bu sorunların yanı sıra pandemiye özgü sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bu sorunlara ek olarak:

- Çalışma modellerindeki zoraki değişiklikler,
- Uzaktan çalışmanın getirmiş olduğu teknolojik sorunları,
- Virüsün bulaşma korkusu,
- Evrak alışverişindeki sorunlar,
- Piyasanın yön değiştirmesi ve daralmasının getirmiş olduğu sorunlar da

eklenmiştir.

1.6 COVID-19 PANDEMİSİ

1.6.1 Pandeminin Tanımı

Son iki yıldır gündemimize giren pandeminin tanımı: bir hastalığın ya da enfeksiyon etkeninin ülkelerde, kıtalarda, hatta tüm dünya gibi çok geniş alanda yayılım göstermesidir. Covid-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir (https://covid19.saglik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 02/12/2021).

1.6.2 COVID-19 Pandemisi

Wikipedia'ya göre; ilk Covid-19 vakası 1 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubai başkenti olan Wuhan'da ortaya çıktı. İlk vakanın Çin'de görülmesinin ardından kısa bir süre sonra önce İtalya olmak üzere tüm Avrupa'ya yayıldı. Türkiye'de ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020 günü açıklandı. Ülkemizdeki virüse bağlı ilk ölüm ise 15 Mart günü yaşandı. 11 Mart 2020'den itibaren tüm dünya gibi Türkiye'de salgınla mücadele ediyor. Korona virüs dünyada ve Türkiye'de görüldüğü ilk günden itibaren etkisini sürdürmüş, yayılmaya devam etmiştir (www.wikipedia.org, Erişim Tarihi: 02/12/2021).

Ülkemizde 13 Ocak 2021 tarihinden itibaren aşı yapılmaya başlanmış ve günümüze kadar "56.288.895 kişiye 1. Doz aşı, 50.505.240 kişiye 2. Doz aşı, 12.239.710 kişiye 3. Doz aşı" uygulanmıştır (https://covid19.saglik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 02/12/2021).

Bu doğrultuda ulusal basında çıkan haberler ve yorumlar incelendiğinde; Covid-19 farklı semptomlar göstererek insanların yakın temasında ya da yüzeylerden (Korona virüsünün yüzeylerde 24 saat yaşadığı son araştırmalarla netleşmiştir.) birbirlerine bulaştırdıkları bir hastalıktır. Semptomlar; ateş, öksürük, yorgunluk, nefes almada zorluk, tat ve koku alma duyusunun kaybolması gibi belirtiler göstermektedir.

Covid-19'dan korunmanın bazı basit yolları vardır; sosyal mesafeyi korumak, kişisel hijyene dikkat etmek, otobüs, metro gibi toplu taşıma araçlarında ve iç mekanlarda maske takmak gibi önlemlerle korona olma riskini en aza indirilebileceği açıklanmıştır.

Korona virüs Türkiye'de bir salgın halini aldığı yani ilk vakanın açıklandığı 11 Mart 2020'den 1 Haziran 2021'e kadar sokağa çıkma yasağı önlemleri, uzaktan ve esnek çalışma, uzaktan eğitim, iş yerlerinde maske ve dezenfektan zorunluluğu gibi bazı önlemlerde alınmaya başlanmıştır.

Covid-19 salgınından itibaren ülkemizde ve dünyada aşı bulma çalışmalarına başlanmıştır. Bu çerçevede Çin aşısı Sinovac, iki Türk bilim insanının Almanya'da geliştirdikleri Biontech, Rus menşeli Spuntik V, İngiliz Astra Zeneca gibi dünyada önemli corona virüs aşıları bulunmuştur. Ülkemizde de çalışmaları devam eden Turkovac aşısı virüsün yaygınlaşmasını önlemek için bulunan aşılardan biridir.

1.6.3 COVID-19'un Dünya'ya Etkileri

Dünya çapında emsalsiz bir durum olan virüs salgınına hazırlıksız yakalanılmış, alınan önlemler ve uygulamalarda sorunlar yaşanmıştır (Özçelik, 2021:283).

Birçok ülkede vergi beyannamesi türü için son başvuru tarihleri ve vergi ödemeleri uzatılmış olsa da, bunlar herkes için uzatılmamış, bu da sürekli değişim halinde olan karmaşık bir gelecek dosyalama tarihleri takvimi ile sonuçlanmıştır. İş ortamındaki değişiklikler, yeni mevzuat ve programların getirilmesi ve mevcut olanların genişletilmesi hızlı bir şekilde gerçekleşmiş, işletmeler uzun vadeli (ve kısa vadeli) sonuçları olabilecek karmaşık ve kafa karıştırıcı seçimlerle karşı karşıya kalmışlar ve her zamankinden daha fazla muhasebecilere ihtiyaç duymuşlardır (Ference vd., 2020:2).

Muhasebeciler, hükümetlerin ekonomik canlandırma önlemlerinde ön safta operatör olarak ücret getirmeyen artan iş yükü ile uygulamadaki büyük değişikliklerle başa çıkmak ve iş akışını gerçekleştirmek zorunda kalmışlardır (Lian, 2020:3).

1.6.4 COVID-19'un Türkiye'deki Etkileri

Türkiye'de, Covid-19 nedeniyle işleyişi değişen meslek gruplarından biri de kuşkusuz muhasebe mesleği olmuştur.

Olağandışı gelişerek iş stresini artıran birçok sebebin temelinde muhasebe mesleğinin klasik ve alışılagelmiş işleyişinin değişmesi ve aksaması yer almaktadır. Meslek mensuplarını stres altına alan ilk etkiler pandemi sürecinde gelen sokağa çıkma kısıtlamalarının, mükelleflerinin esnek çalışmaya geçmelerinin iş birikimine neden olması ve bu birikimin sonrasında iş yoğunluğuna dönüşmesidir (Selimoğlu vd., 2021:6).

Covid-19 krizi Türkiye ekonomisini, 2018 finansal krizinin etkilerinin tamamıyla çözümlenmediği ve ulusal ekonominin akım dengelerinin yeniden sağlanmasının henüz tamamlanmamış olduğu bir konjonktürde etkilemektedir. Bu durum, Türkiye'nin krize karşı uygulayabileceği politika önlemlerinin etkinliğini de kısıtlamaktadır (Yeldan, 2020:3).

1.6.5 COVID-19'un Finans ve Muhasebeye Etkileri

BBC haber kanalından edinilen bilgilere göre salgının küresel etkileri şu şekilde sıralanmıştır (www.bbc.com, Erişim Tarihi: 02/12/2021);

- Borsalarda Düşüş; şirketlerin hisse senetlerini alıp-sattığı borsalarda büyük düşüşler yaşanmıştır. Bu durumun yaşanması emeklilik fonlarında düşüşe neden olurken, bireysel tasarruf hesaplarını da etkilemiştir.

- Dünyada işsizlik oranında yüksek bir artış görülmektedir.

- Resesyon Riski; ekonomik büyüme sırasında genellikle daha fazla varlık ve istihdam yaratılır. Bunun için yıl, üçer aylık dört çeyreğe bölünerek o sırada üretilen mal ve hizmetlerdeki (gayrisafi yurtiçi hasıla- GSYH) değişim oranı yüzde cinsinden ölçülür. Fakat IMF 2020'de küresel ekonomide yüzde üç daralma öngörüyor. Bunun 1930'lardaki Büyük Buhrandan beri en yüksek daralma olacağı belirtiliyor.

- Seyahat sektörü kötü etkilendi; salgının etkisi seyahat sektöründe kötü etkiye neden oldu. Uluslararası seyahat sayılarında düşüş yaşandı. Özellikle salgının kuvvetli yaşandığı ülkeler yurtiçi ve yurtdışı seyahatlerine önemli kısıtlamalar getirdi.

- Petrol fiyatları yeniden artmaya başladı; Salgın nedeniyle uygulanan kısıtlamaların ardından petrol fiyatları nisan ayında sert bir düşüş gösterdi. Ham petrol

fiyatı zaten petrol üreten OPEC ülkeleri ile Rusya arasındaki anlaşmazlıklardan etkilenmişti. Salgın, petrol fiyatlarını daha da düşürdü. Brent ham petrolünün fiyatı varil başına 20 dolar ile son 18 yılın en düşük seviyesine indi. Seyahat sınırlamalarının gevşetilmesiyle yakıt talebinin artması üzerine petrol fiyatları yeniden yükselişe geçti.

- Tüketici Güveni; Covid-19 nedeniyle uygulanan kısıtlamalar perakende satışların ve mağaza trafiğinin görülmemiş düzeylerde düşüşüne neden oldu. Bazı araştırmalar birçok tüketicinin hala alışverişe çıkma konusunda endişeli olduğunu gösteriyor. İngiltere'de muhasebe şirketi EY tarafından 1000 kişi ile yapılan bir araştırmaya göre, tüketicilerin yarıdan fazlası gelecek bir-iki yıl içinde salgın öncesine kıyasla daha az alışverişe çıkacağını ifade etmiştir.

Covid-19'un ekonomik olarak olumsuz etkilerinin yanı sıra sosyal ve psikolojik anlamda etkisi de insanlar arasındaki ilişkilerin değişmesine, güvensizliğe ve strese neden olmuştur.

Covid-19 adı verilen küresel virüs salgınının dünya tarihinde önemli kırılma anlarından biri olduğu, bu felaketle toplumların da devletlerin de reflekslerini değiştireceği, bu felaketin uluslararası sistemi ve ekonomiyi kalıcı biçimde dönüştüreceği öngörülmektedir. Bu pandemi, toplumsal ve ekonomik düzeni, kurumlara yönelik güven duygusunu sarsan, yerleşik değerleri örseleyen, belirsizlik, korku, endişe pompalayan, özellikle yeterli özeni göster(e)meyen herkesi vuran, insanoğlunun varoluşsal bir krizidir (Aşkın vd., 2019:312).

Bu veriler ışığında; ülkeler arası seyahatlerin kısıtlanması, kısa süreli sokağa çıkma uygulamalarının başlatılması, alışveriş pratiklerinin yüz yüze olarak yapılamamasından kaynaklı e-ticaret sitelerinin rekabeti yükseltmesi, ekonomik olarak Türkiye'de ve Dünya'da büyük bir dar boğaz yaşanmasına neden olmuştur. Her sektörde olduğu gibi ticaret de online kanallar ile uzaktan yapılmaya çalışılmıştır. E-ticaret siteleri, kargo ve taşımacılık sektörünün iş yoğunluğu artarken yüz yüze satış yapan sektörlerde daralma meydana gelmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ PROBLEMLERİ ÜZERİNE YOZGAT İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

2.1 Araştırmanın Konusu ve Önemi

Muhasebe meslek mensupları görevleri itibarıyla mükellefler ile devlet arasında köprü görevi gördükleri için oldukça önemli bir meslek grubudur. Önem verilmesi gereken bu meslek grubunun problemlerine de önem verilmesi ve sorunlarına karşı üretilmesi gereken çözüm önerileri kendilerinin tavsiye ettiği şekilde tespit edilmelidir.

Ancak gündemimize 2020 yılının başlarında giren Covid-19 pandemisi ve bu salgının etkileri ile muhasebe meslek mensuplarının problemlerinde bazı değişiklikler görülmektedir. Değişen ve artan problemler bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Hayatın her alanını etkileyen bu salgının muhasebecileri de doğrudan ve dolaylı olarak etkilemesi olağandır. Muhasebecilerin salgın dönemindeki problemlerini ortaya koymak; önlem almak isteyenlere, çözüm arayanlara ve bu alanda çalışma yapanlara destek olup bilime katkı sunacaktır.

2.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, tarihi insanlık tarihi kadar eski olan muhasebe mesleğinin süregelen sorunlarının pandemi ile ne yönde değiştiğinin ya da sürece bağlı olarak ek sorunlarının neler olduğunun tespit edilebilmesi amaçlanmaktadır.

Covid-19 pandemisi her alanda olduğu gibi ekonominin çarklarında da değişmelere sebep olmuştur. Firmaları derinden sarsmış ve yeni normaller geliştirmek zorunda bırakmıştır. Piyasalar değişmiş, insanlar etkilenmiş, kanunlar ve yönetmelikler çıkmıştır. Normal zamanda serbest olan uygulamalar yasaklanmıştır. Yani pandemi her alanda köklü değişikliklere sebep olmuştur. Muhasebeciler de bu değişimden etkilenmiş ve normallerini değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Yeni gelişmeler yeni problemler demektir. Muhasebeciler yeni dönemden nasıl etkilendi ve bu problemler onların mesleğe bakış açısını nasıl etkiledi, gelecekte mesleğin nasıl olacağı gibi sorulara bu araştırma ile yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda Yozgat ilinde yerleşik muhasebe meslek mensupları ile görüşmeler yapılmıştır.

2.3 Araştırmanın Kısıtları

Araştırma yapılırken en büyük engel Covid-19 salgınının kendisidir. Her ne kadar görüşülen meslek mensupları yardımcı olmak için ellerinden geleni yapsalar da salgının etkilerinden çekindikleri her hallerinden belli olmaktadır. Ayrıca bir kısım meslek mensubu da görüşmeye hiç yaklaşmamıştır.

Bir diğer kısıt ise muhasebe meslek mensuplarının yoğun bir çalışma mesailerinin olmasıdır. Bu meslekte gerek beyannamelerin gerek kayıtların süreli olması sebebi ile çalışanlar görüşme için zaman ayırdıklarında işlerinde aksamalar olmaktadır. Görüşme içeriğinde de belirttikleri gibi işi zamanında yetiştirme çabası ve stresi içinde iken birde görüşmeye katılma fedakârlığını bazı muhasebeciler göstermek istememişlerdir.

Öte yandan görüşme içerikleri ister istemez görüşmecileri sorunların kaynağını ve sorumlularını eleştirme gerekliliğine itmektedir. Her ne kadar görüşmecilerin isimleri doğrudan kullanılmasa da görüşmelerin kayıt altına alınması ve bir yerlerde yayınlanacağı düşüncesi görüşmecilerde rahat eleştirememe tedirginliği yaratmaktadır.

2.4 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırılan konunun amacı; muhasebe meslek mensuplarının Covid-19 salgını süresince yaşadıkları problemleri ortaya koymaktır. Muhasebe meslek mensuplarının pandemi sürecinde yaşadığı problemleri incelemek amacıyla nitel araştırma yönteminden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılma sebebi; pandemi sebebi ile çok fazla kişi ile görüşmeye imkânı olmamasıdır. Zira meslek mensupları görüşme için randevu vermekten imtina etmektedirler (haklı olarak).

Nitel araştırmaların, yirminci yüzyılın başlarında, insan yaşamının karmaşık doğası, insana dair pozitivist yaklaşımın kabul etmediği olgu ve gizemleri belirleme çalışmaları olarak antropoloji, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinde başladığı görülmektedir. Tarihsel olarak nitel araştırmaya, doğal olguları belirleme uğraşından hareketle ‘doğal araştırma’, probleme ilişkin araştırmacının öznel görüşlerini barındırması sebebiyle ‘yorumlayıcı araştırma’ ve bir konuyu belirli bir sosyal ortam içinde derinlemesine incelemesinden dolayı ‘alan araştırması’ gibi farklı isimler verilmiştir (Baltacı, 2019:369).

Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Nitel araştırma tekniklerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde önceden görüşme formu hazırlanır ancak görüşmenin gidişatına göre konuyu derinleştirmek adına farklı sorular da yöneltilebilir. Doğal ortamda katılımcıların konu ile alakalı tüm fikirlerinin derinlemesine alınabileceği bir yöntemdir.

Yarı yapılandırılmış görüşmede görüşmeci, genel olarak önceden hazırladığı soruların dışına pek çıkmadan sorularını yöneltir. Ama katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda -yine hazırlamış olduğu sorular doğrultusunda- görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarmada daha derinlemesine bilgi sahibi olmak amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir (Kuş, 2012:60).

Araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme formunu hazırlar, görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve detaylandırmasını sağlayabilir. Yarı yapılandırılmış görüşme, bu biçimiyle amaçlı bir sohbete benzemektedir. Dolayısıyla, görüşme formunda yer alan soruların belirli bir öncelik sırasıyla sorulması zorunlu değildir. Görüşmeci, hazırlanan soruları katılımcıyla olan etkileşimine bağlı olarak farklı sırada sorabilir (http://ets.anadolu.edu.tr, Erişim Tarihi: 02/12/2021).

Muhasebeciler ile asıl görüşmeler yapılmadan önce görüşülecek konuların tespiti için iki muhasebeci ile pilot görüşme yapılmıştır. Bu şekilde oluşturulan konu başlıkları Yozgat ilinde yerleşik olan 12 mali müşavir ile ses kaydı alınmak suretiyle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan sözlü görüşmeler yazılı hale getirilerek başlıklar altında toplanıp aynı ve farklı görüşler ayrılarak derlenmiştir.

Pilot görüşme sonucu elde edilen görüşme formu aşağıdaki soruları içermektedir:

- Covid-19 sürecinde iş yapma yönteminizde değişiklik oldu mu, virüsten korunmak için ne gibi tedbirler aldınız?

- Uzaktan ve esnek çalışma gibi alternatif çalışma çeşidi uyguladınız mı? Cevabınız evet ise bu çalışma şeklinin işe etkisi ne boyuttadır? Uzaktan çalışırken karşılaştığınız teknik sorunlar nelerdir bu yöntemle işleriniz tam anlamıyla yapılabiliyor mu?

- Covid-19 sürecinin muhataplarınızla (kamu kurumlarıyla ya da mükelleflerle) olan iletişiminize etkisi ne düzeydedir? Beyanname teslim etme ya da evrak toplama gibi durumlara etkisi nedir?

- Salgın sürecinde muhataplarınızın muhasebe mesleğine bakış açılarında bir değişiklik oldu mu, işlerinizi kolaylaştırma adına destek sağladılar mı?

- Kapanma veya esnek çalışma sürecinde işlerin yapılması ve yetiştirilmesi konularında stres ve kaygı yaşadınız mı?

- Pandemi sürecinde bu sürece bağlı olarak maddi kayıp yaşadınız mı?

- Meslek odalarının salgın sürecindeki problemlere yönelik çalışmaları oldu mu, olduysa nelerdir?

- Tüm bu salgın sürecinde sizin ve müşterilerinizin mesleğe bakış açısında değişiklik oldu mu?

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılması sebebi ile konular birbirini tetikleyip yeni sorunlarında tespiti mümkün olmuştur. Yani planlanan görüşme metni dışına da sıklıkla çıkılmış ve yepyeni problemler tespit edilebilmiştir. Bu duruma örnek olarak görüşme formuna sonradan eklenen şu madde gösterilebilir;

- Muhasebe mesleğinin geleceği hakkında görüşleriniz nelerdir?

Görüşmeler, muhasebecilerin bürosunda doğal ortamlarında, kendilerini rahat ifade edebilecekleri şekilde yapılmıştır. Problemler üç aşamalı olarak; geçmişi yani salgın öncesi problemler, salgının seyri sırasında ortaya çıkan problemler ve gelecekte olası karşılaşılacak problemler olacak şekilde görüşmeler yönlendirilmiştir.

2.5 VERİLERİN ANALİZİ ve BULGULAR

2.5.1 Demografik Faktörler

Yapılan araştırmaya ikisi pilot çalışma kapsamında olmak üzere toplam 14 meslek mensubu katkı sağlamıştır. Görüşmecilerin ikisi bayan 12'si erkek olmak üzere yaş ortalamaları 47'dir. Görüşme süresi ortalama 23 dakikadır. Görüşmecilerin tamamı lisans mezunu olup ikisi serbest muhasebeci 12'si Serbest Muhasebeci Mali Müşavirdir.

Tablo 2.1. Demografik Faktörlere İlişkin Veriler

	YAŞ	CİNSİYET	TECRÜBE (YIL)	UNVAN	ORT. GÖRÜŞME SÜRESİ
Plt.Görşm. 1	37	Erkek	10	SMMM	15 dk.
Plt.Görşm. 2	42	Erkek	14	SMMM	23 dk.
SMMM 1	45	Erkek	25	SM	18 dk.
SMMM 2	35	Erkek	8	SMMM	14 dk.
SMMM 3	52	Erkek	26	SMMM	28 dk.
SMMM 4	55	Erkek	30	SMMM	17 dk.
SMMM 5	56	Kadın	28	SMMM	26 dk.
SMMM 6	49	Erkek	23	SM	22 dk.
SMMM 7	38	Erkek	12	SMMM	12 dk.
SMMM 8	61	Erkek	40	SMMM	35 dk.
SMMM 9	48	Erkek	25	SMMM	23 dk.
SMMM 10	46	Kadın	21	SMMM	19 dk.
SMMM 11	62	Erkek	42	SMMM	25 dk.
SMMM 12	38	Erkek	10	SMMM	40 dk.
ORTALAMA	**47**		**22,5**		**23**

2.5.2 Elde Edilen Cevapların Analizi ve Yorumlanması

Yapılan pilot çalışma neticesinde elde edilen bilgiler ışığında yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Bu görüşme formunda yer alan ifadelere ilişkin görüşmecilerin yorumlarına aşağıda yer verilmiştir. Araştırmayı sınırlamamak adına görüşmecilerin görüşme formunda yer alan ifadelerin dışında katkıda bulunmak istedikleri bir hususun olması ihtimaline karşı görüşme sadece bu ifadelerle sınırlandırılmamıştır. İzlenen bu yolun etkili olduğu ifade edilebilir. Zira görüşme formunda yer alan sekiz ifadeye ilave olarak izlenen bu yöntem ile birlikte ifade sayısı bir artarak dokuza çıkmıştır.

Covid-19 süresince birçok meslek grubunun iş yapış şeklinde belirgin değişimler olmuştur. Birçok iş kolu uzaktan ya da esnek çalışma saati uygulamasına geçmiştir. Bu çerçevede görüşmecilerimize bu konuyla ilgili sorular sorulmuştur. Alınan cevaplarda özetle; iş yapma yöntemlerinde değişikliğin olduğu, evden de çalışma yönteminin kullanıldığı, kısıtlamaların olduğu dönemlerde verilerin uzaktan işlenmeye çalışıldığı görüşü hâkim olmuştur.

Ancak muhasebe mesleğinin doğası gereği evrakların toplanması ve önceki bilgilerle harmanlanarak işlenmesi gerektiğinden tüm işi uzaktan yapmanın mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca iş yapma yöntemlerinde değişiklik olmakla birlikte bürodan da çalışmanın gerekliliği ortadadır.

Soru 1: Covid-19 sürecinde iş yapma yönteminizde değişiklik oldu mu, virüsten korunmak için ne gibi tedbirler aldınız? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

"İş yaparken biraz tedirgin olduk tabii. Tedirgin olunca da ister istemez her fatura geldikten sonra ellerimizi yıkadık tedbirlerimizi ona göre aldık." (SMMM 1)

"Devlet bizi muaf etti pandemi boyunca tüm istisnalardan muaf olduk. Kendi çapımızda işte dezenfektandır, kolonyadır, maskedir bolca bulundurduk, kapılara yazılarımızı yazdık. Muhataplara hızlıca gelin işinizi bitirin çıkın dedik. Ama bu mekânda 15 kişi çalışıyor. 15 kişiyi de bir aile olarak düşündük birimiz olacaksak hepiniz olacak dedik bu şekilde de çalıştık. Bizim vergi dairesine SGK ya bildirim üreten bir yapımız var ve hiçbir bildirim ve beyanname ertelenmedi. Ertelenmeyince de mecbur yetiştirmemiz gerekiyor bizde gece gündüz çalıştık sadece biraz gelen mükellef ayağını kesmeye çalıştık ya da mükellefle olan diyaloğu kısa tuttuk bir an önce işini bitir çık gibi davrandık." (SMMM 9)

"Çok fazla bir değişiklik olmadı. Çünkü muhasebeleşmesi gerekiyordu, çoğu sektörler tamamen durmadığı için bizim işlerimiz devam etti. Ancak hani içeri mümkün olduğu kadar fazla vatandaşı almamaya özen gösterdik." (SMMM 2)

"Ha geldikleri zaman da rahatsız oluyor muydum oluyordum. Millet geldiği zaman da rahatsız oluyordum. Hasta mı değil mi buraya da otursa kimin ne olduğundan haberin yok yani." (SMMM 10)

Görüşmecilerin kendi imkânları dâhilinde mümkün olduğunca önlem almaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ancak bu önlemler uzaktan çalışma şeklinde değil, kendilerini dışarıdan gelebilecek virüs tehdidine karşı izole etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Meslek mensupları işleri itibarıyla devletin mükelleflerden istediği verileri üretmeye yönelik çalışmaktadırlar. Bu bilgileri üretirken mükelleflerin çalışmaları neticesinde ortaya çıkan fatura ya da belgeleri incelemeleri ve oradaki bilgileri kullanmaları gerekmektedir. Fatura ve belgeler geldikleri kişiden virüs taşıyabilir endişesi ile imkanlar dahilinde birkaç gün bekletip virüsün doğal yollarla evrak üzerinden yok olmasını bekleyenler de vardır, evrakla iş yapınca elini dezenfekte edenlerde. Ancak alınan önlemler ileri ve profesyonel düzeyde olmadığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra muhasebeciler ziyaretçiler ile görüşmeleri kısa tutma ya da hemen işlerini bitirip gitmeleri konularında telkinde bulunma gibi yöntemlerle kendilerini virüse karşı korumaya çalışmaktadırlar. Ayrıca araştırmaya konu olan görüşmelere gittiğimizde

sosyal mesafeyi de koruma adına bürolarını düzenledikleri tespitler arasındadır. Pandemi döneminde en zor olan uygulamalardan biri de bu olmuştur. Zira misafirperver olan milletimiz ziyaretçilerini, işlerini bir an önce bitirip gitmeleri konusunda telkinde zorlandıklarını belirtmektedirler.

Meslek mensupları kısıtlamalardan muaf tutulmuş ama virüs kapma konusunda yeterince korunmadıkları kanaatindeler. Bu anlamda muhasebecilerden yapmaları gereken işlerinin sürelerinde uzatma yapılabileceğini ya da ertelenebileceğini düşünmektedirler. Diğer bir ifade ile beyanname gibi süreli işlerin süresinde erteleme ya da esneklik tanınması muhasebecileri büroya gidip evraklarla veya muhatapları ile temastan uzak tutacak ve bir anlamda koruma tedbiri görevi göreceği düşüncesi hâkimdir.

"Şimdi iş şeklinde değişiklik oldu. Tabii bu arada Maliye Bakanlığının çalışma usullerinde beyannameler süreli biliyorsunuz. Bize sadece çalışın dediler meslek olarak kobay gibi kullandılar. İşin gerçeği yani birçok şeye muafiyet oldu. İlk başlarda hastalık hakkındaki bilinmezliklerden dolayı kendi memurlarını korudu devlet dışarıdakilere üvey evlat muamelesi yaptı. Yani kendi memuruna dedi ki sizin eğer herhangi bir rahatsızlığınız varsa esnek çalışma modeli diye bir model getirdi. Siz gidin dedi bu hastalığa yakalanma riski olanlar uzak dursun sosyal hayattan. Ama bize dedi ki siz çalışacaksınız hastalığın ilk bilmezlik dönemlerinde herkes bir şeylerden korkarken, işte kapı kolunu tutmazken, yaşadığı alanlardaki yüzeylere dokunmaktan korkarken bir sürü insanın eline değen atıyorum yani faturaları evrakları bize dedi siz bunları yetiştireceksiniz yapacaksınız. Yani aslında bu süreci iyi yönetemediler şey de olabilirdi beyannameleri insanların kapalı olduğu dönemlerde siz de kapatın işte beyanname ertelenmesi gerekiyorsa ertelensin." (SMMM 3)

"Sistemleri çok kötü çalıştı yani son gün yığılma oldu geçen sene ben belki 30-40 bin lira zararını çektim gönderemedim beyannameyi. Oysaki tüm işlemlerini yapmıştım beyannamenin. Beyannameyi göndereceğim devletin sistemi tıkandı kaldı. Tüm Türkiye yoğunlaşmış." (SMMM 3)

"Ben zaten tek çalışanım iş ortamında, bilgisayarımı eve götürdüm. Evde yapacaklarımı yaptım ancak işi tamamını yapamadım. Çünkü evrak bazında yapılması lazım. Öyle bir çalışmam oldu." (SMMM 7)

"Tabii ki her şeyde olduğu gibi bizi de etkiledi meslek camiamız gibi bizi de etkiledi en önemli şeylerden bir tanesi belge alışverişi sırasında oldu ve belge almakta da zorluk

çektik internet ve uzaktan bağlantı yoluyla mükelleflere ulaşmaya çalıştık. Korunmak için de tabii maske yakın mesafe uzak mesafe kuralına uymaya gayret ettik. Bir de mükelleflere dışarıda uyarı yaptık Lütfen maskesiz girmeyiniz diye işte koruyucu önlemleri kendi çapımızda almaya çalıştık. Dezenfektan, maske gibi önlemler almak suretiyle kendimizi korumaya çalıştık." (SMMM 4)

Pandeminin her alanda şok etkisi muhasebecilerin muhataplarını da etkilemiştir. Beyanname gibi evrakların sunulduğu dijital platformlarda yaşanan yoğunluk ve sorunlara müdahale edecek insan kaynağı eksikliğinden doğan aksaklıklar da muhasebecileri etkilemiştir. Erteleneceği beklentisi ile belge yükleme ve bilgi sunma işlemlerini son zamana bırakan muhasebeciler yoğunluk sebebi ile teknolojik sorunlar yaşamışlar ve bu sorunlar cezai müeyyideler ile karşılaşmalarına sebebiyet vermiştir.

İş yapma yöntemlerinde değişiklik şu şekilde gerçekleştiği görülmektedir; işyerinden uzaklaşmaktan ziyade işyerinde önlemler alarak, mükellef ve ziyaretçileri uzaklaştırmaya çalışarak ve evraklara doğrudan dokunmaktan kaçınarak önlem alınmaya çalışılmış, bunun yanında artan iş yükünü yetiştirmek için çalışma temposunda artış olmuştur.

"Rutin işlerimiz dışında zaten pandeminin gelmesi, her gün bir tebliği çıkması, her gün yeni bir yasanın çıkması pandemi sürecinde destekler, hibeler, işsizlik primi mükelleflere yönelik hibeler SGK'lı çalışan işçilerdeki pandemi destek ücretleri derken bayağı yoğun çalıştık. Bu yüzden gündüz gelip çalışmamıza rağmen işler yetişmediği için evden de çalıştık." (SMMM 5)

"İş şeklimiz değişti! Yeni yeni kanunlar çıkar çıkmaz yeni yeni sistemler çıkması, mükellefler ve bizim aramızdaki işlerin yoğunlaşmasında vesile oldu. Bundan dolayı gerçek işyerimizi yapmakta zorluklar oldu, bazı işleri yetiştirmekte zorlandık. Tedbir olarak da bir şey yok! Çünkü; tedbir alacak bir şey yok. Çok mükellefin olması sebebiyle herkese ayrı ayrı bir tedbir alınması mümkün değil. Karşılıklı olması lazım karşılıklı olmazsa yani şu ortamda tek taraflı mümkün değil.. Şöyle bir şey olabilirdi yani bizim beyannameleri, vergileri verme sürelerini biraz da uzata bilirlerdi. Mesela 1-1,5 aylık beyannameleri 30 gün değil de 35-40 gün içerisinde verin diyebilirlerdi. Bu şekilde biraz daha kolay olabilirdi bizim için." (SMMM 6)

"İş yapma yöntemlerimizde tabii değişiklik oldu. Çünkü; kısıtlama oldu dolayısıyla bizim işyerine gelme ve mükellefe ulaşma noktasında sorunlar yaşadık bu da iş yapma

biçimimizi doğal olarak etkiledi kısıtladı. Daha doğrusu bu bizim işimizi zorlaştırdı." (SMMM 8)

"Mükellefler mücbir sebep kapsamına alınırken düzenli olarak mükellefleri gezmek ve evrak toplama işi yapan muhasebeciler mücbir sebep kapsamına alınmadı." (SMMM 12)

"Genellikle şöyle bir önlem belirledik karşı taraftan WhatsApptan resim attılar faturaları dokunma sıkıntılarımız oldu o yüzden ben genelde WhatsApp üzerinden resimler ataraktan çalıştım. Covid'e karşı sadece kolanya, kabuklu şeker, zaten makinede yıkanıyor bulaşıklar bardaklar falan o kadar bizim. Bir kolonya aldık, gelenlerden zaten ve yerimden kalkmadım millete de maske taktırdım. Çok yoğun olduğu dönemlerde (virüsün) öyle yaptık. Ondan sonra da yapmadık." (SMMM 10)

Virüsten korunmak için bazı meslek mensuplarının topladıkları evrakları aynı gün işlemeyip birkaç gün bekleterek virüs varsa bulaşıcılığını azaltmaya çalıştıkları, bolca dezenfektan kullandıkları, maske ve mesafe kuralları ile önlemler almaya çalıştıkları görülmektedir.

"İş yapma yöntemi olarak bürodan biraz uzaklaştık. Ben meslek mensubu olarak daha önce bir kalp operasyonu geçirmiştim ondan dolayı bir yılın üzerinde falan bürodan uzak kaldım. Bazı işleri evden takip etmek zorunda kaldık. Mükelleflerle olan ilişkileri falan evden takip edince meslekten biraz uzaklaşma oldu." (SMMM 11)

"İçişleri Bakanı Soylu çıktı ya işte muhasebeciler kafalarına göre geziyorlar bilmem ne! Keşke bize de deseydi tatil gidip evinizde dinlenin dışarıya çıkmayın yani ben gördüğüm devletin birimleri birbirinden biraz habersiz. Bize hiç sormadılar ne olduğunu bilemiyorum içini. Herkes bir şeylerden kaçarken buraya tonlarca evrak giriyor insanın eli değiyor, erteleseydi. Formül üretmek bizim görevimiz değil bu devletin görevi düzenlemeyi devlet yapacaktı. Dışarıdaki insanlara da ya işte sokağa çıkma yasağı olduğunda ben bekçilerle atıştım. Şimdi adam benle muhatap olurken yaptığı işi bilmiyor. Kimliğimi gösterdim, meslek kimliğini gösterdim İçişleri Bakanının Genelgesi'ni gösterdim muafiyet olduğunu söyledim hala cahil çocuklar (bekçiler) bu saatte ne geziyorsun diyor. Ya şimdi anlatamıyorum tehdit eder gibi ya işte 3000 küsur lira da (ceza için) çok ya yazsam diyor. Şimdi bu cahil çocuklarla nasıl uğraşacaksın. Yaz diyeceksin yaz asacak mısın beni yani nereden geliyorsun diyor. Şöyle olsa bende kabul ederim 2-3 kişiyle yolda görmüş olsa maskesiz görse bunu kabul ederim anlatabiliyor muyum ben tekim ama sen bu saatte

burada ne geziyorsun diyor. Ya kardeşim işten geliyorum diyorum senin büroda olman lazım diyor ya ben büroda olsam dışardaki vatandaş bana evrak getirecek ki ben iş üreteceğim ya da gideceğim vatandaşın işyerinden alacağım ya da nereye diyorsa oradan alacağım bizim işimiz bu. Sen orada ne geziyorsun bu saatte ne geziyorsun şimdi tehdit eder gibi ceza yazacağım ben sana diyor." (SMMM 3)

İş yapma yöntemlerindeki belirsizliğin yanı sıra tam kapanma zamanlarında ayrıca bürokratik sorunlar ile de karşılaşılmıştır. Birçok yönetmelik ani tedbirler sebebiyle çıkarıldığı için uygulamada çeşitli sorunlar ile karşılaşılmıştır. Bu sorunlardan bir tanesi de kısıtlamalardan muafiyet konusudur. Kimin kısıtlamadan muaf olduğu, kimin muafiyet sınırının ne olduğu ilk başlarda tam olarak anlaşılamamaktaydı. Uygulamada da çeşitli farklılıklar ve sorunlar ilk zamanlarda yaşanmıştır.

Alınan cevaplarda özetle; iş yapma yöntemlerinde değişikliğin olduğu, evden de çalışma yöntemlerinin kullanıldığı, kısıtlamaların olduğu dönemlerde verilerin uzaktan işlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ancak muhasebe mesleğinin doğası gereği evrakların toplanması ve önceki bilgilerle harmanlanarak işlenmesi gerektiğinden tüm işi uzaktan yapmanın mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca iş yapma yöntemlerinde değişiklik olmakla birlikte bürodan da çalışmanın gerekliliği ortadadır. Bu gereklilik sebebi ile sorunlar yaşanmakla beraber muhasebe meslek mensuplarını kısıtlamalardan muaf tutan tedbirler alınmıştır.

Soru 2: Uzaktan ve esnek çalışma gibi alternatif çalışma çeşidi uyguladınız mı? Cevabınız evet ise bu çalışma şeklinin işe etkisi ne boyuttadır? Uzaktan çalışırken karşılaştığınız teknik sorunlar nelerdir bu yöntemle işleriniz tam anlamıyla yapılabiliyor mu? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

"Pandemi döneminde bizde kısa çalışma yaptık. Sabah saat 10 da gelelim akşam saat 4'e kadar çalışıp eve gidelim dedik ama bizim işimiz tamamen piyasadaki esnaflarla ilgili olduğu için bu gibi çalışma verimli olmadı. Bir hafta kadar denedik bu düzen kendi kendine otomatikman bozuldu zaten." (SMMM 9)

Esnek çalışma yöntemi ise dönemsel olarak uygulanmış ancak iş olması veya mükellefe ulaşılması gibi durumlarda vazgeçilmiştir. Bu uygulamada da süreklilik sağlanamamıştır. Nitekim muhasebe meslek mensuplarına sağlanan muafiyetler de mükellefe ulaşma ve evrak alma işleme gibi durumlar dışında kolaylık sağlamadığı anlaşılmıştır. Çünkü genellikle muhatap olduğu kişiler tam kapanma yükümlüsü olduğu için kendilerinin muafiyeti çok fazla işe yaramamıştır. Mükelleflerin, kamu muhataplarının

tam kapanması ya da esnek çalışması meslek mensuplarının iş yükünü de olumsuz yönde etkilemiştir.

"Biz uygulamadık. Uygulama gibi şansımız yok uzaktan çalışmayı, vatandaşla birebir görüşmemiz gerekiyor. Onunla ilgili de uzaktan çalışma bizim için uygun olmadı yani denemedik bile! (SMMM 2)

"Uzaktan çalışma bizim muhasebe bölümünde olmuyor. Başka bir meslek gibi değil mesela avukatlıktır, inşaat mühendisliğidir falan belki küçücük bir dosya ile evde istediği işi yapabilir ama bizim meslekte öyle bir şey yok. Şundan dolayı bizim evraklar faturalar dosyalar çok. Mesela bir mükellefin belki birkaç tane dosyası var Hepsini eve götürüp inceleyecek, fatura keseceksin, gelirine giderine bakacaksın, artı bizim kullandığımız program başka bir yerde kullanılan bir şey değil mesela başka bir yerde kullanamıyorsunuz şimdi bu durumda ne yapalım mecburen büroda çalışmak zorunda kalıyorsunuz. Belki dışarıda kullandığınız ettiniz yani uzaktan %5'lik işimiz ya var ya yok onun dışında hepsini biz büroda yapmak zorundayız. Onun için de beyannamelerin uzaması, birleştirmesi biraz daha kolay olabilir onun dışında zor." (SMMM 6)

"Uzaktan çalışma uygulayamadık doğal olarak. Çünkü bizim işimiz mükellefle mükelleften dosyayı evrakı belgeyi almak zorundasın ve yüz yüze görüşmek zorundasın Dolayısıyla uzaktan çalışma bizim mesleğimizde mümkün değil." (SMMM 8)

"Uzaktan çalışma yapıldı ama herkes için olmadı tüm personelin yarısı uzaktan çalışıyorsa kalanı büroda çalıştı. Ancak bu bazı sorunlar oluşturdu örneğin fatura ya da çıktı almada zorluk çıktı. Belgeler bize gelmedi ya da işyerine geldi işyerindekine geldi kopukluk oldu sıkıntılı oldu." (SMMM 1)

"Tabii ki oldu ben kendim Covid-19'a yakalandım. Dolayısıyla büroyla elemanla irtibat sağlamak için telefon ve uzaktan bağlantı yoluyla bilgisayara bağlanarak bilgileri ilettim ya da sorunları çözmeye çalıştım." (SMMM 4)

"Evet uyguladık. SGK sistemi belge alanındaki sistemler daha altyapıyı doğru düzgün oluşturamadıkları için uzaktan bağlantıda, internette falan kopma olduğu için ya da verilere klasörler iş yerinde olduğundan verilere ulaşamadığımız için hepsi yarım kaldı yine gelip ofisimize devam etmek zorunda kaldık." (SMMM 5)

"Tabii ki yani devletin kısıtlamaları beyannamelerle ilgili daha doğrusu şöyle söyleyeyim bizim mesleğimizle ilgili İçişleri Bakanlığı'nın ve Maliye Bakanlığı'nın bir koordinasyonu yok. Devlet ekonomiden fedakârlık yapmamak adına covid ile ilgili

tedbirleri biraz gevşek bıraktı. Ülkeyi yönetenlerin herhalde şeyden haberi yok serbest piyasadan ekonomiden haberi yok bazı meslek dallarını açık bıraktı yani muafiyet tanıdı, bazılarını da kapattı kapanacaksınız dedi." (SMMM 3)

"Yaptım. Çünkü bilgisayar programlarım benim laptopumda kurulu eve götürdüm evde çalışma yaptım." (SMMM 7)

"Biz zaten gidiyoruz milletten faturalarını falan alıyorduk faturaları sadece resimli olaraktan almayı tercih ettin, hani dokunduğu zaman mikrop ne kadar kaldığından haberim yok kaç saat diri kalıyor falan ama sadece o yani resimli olaraktan mecburen öyle yaptık. Çözdük de yani sorunumuzu." (SMMM 10)

"Uzaktan çalışma yöntemimiz oldu bir dönem işte işyerlerinin kapanma sürecinde biz mükelleflerimizin işlerini uzaktan çalışma yöntemiyle devam ettirdik." (SMMM 11)

Muhasebe meslek mensuplarının uzaktan çalışma ya da esnek çalışma gibi yöntemleri kullanmaları hem mesleki hem de psikolojik anlamda olumsuz etkilere neden olduğu anlaşılmaktadır. Muhasebecilik gibi evrakların önemli olduğu meslek gruplarının fiziksel olarak da bu süreçten etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur.

Yapılan görüşmelerde meslek mensuplarının tam kapanma dönemlerinde ya da bazı dönemlerde uzaktan çalışma yöntemini uygulamaya çalıştıkları anlaşılmakla beraber bu yöntemin uygulamasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Evrakların toplanması incelenmesi ve raporlaştırılması aşamalarının uzaktan yapılmasının mümkün olmaması sebebi ile uzaktan çalışma uygulaması sürekli ve verimli olmadığı görülmektedir.

Özetle muhasebeciler kısıtlamalarda ya da tam kapanma dönemlerinde alternatif çalışma yöntemlerini uygulamaya çalışmışlar ancak işin doğası gereği bu yöntemler genellikle işin yapılabilmesi için ihtiyaçlarını karşılamamıştır. Ya evraklara ulaşamamışlar ya da bir şekilde ulaşılan evraklar muhataplarına iletilemeyerek sorunlara yol açmıştır. Çeşitli sorunlar sebebi ile alternatif çalışma yapılamamıştır. Bunun yerine esnek zamanlı çalışmayı tercih ettiklerini beyan etmektedirler.

Soru 3: Covid-19 sürecinin muhataplarınızla (kamu kurumlarıyla ya da mükelleflerle) olan iletişiminize etkisi ne düzeydedir? Beyanname teslim etme ya da evrak toplama gibi durumlara etkisi nedir? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

"Yani çoğunlukla kısa tuttum veya onlar getirdi. İletişim kanallarını (whatsapp'ı) zaten devamlı kullanıyoruz. Bizim işte dekontları veya makbuzları önceden direkt veriyorken artık WhatsApp'tan gönderiyorum." (SMMM 7)

"Daha ziyade Whatsapp üzerinden iletişim sağladık. İşte onların bizden istekleri, işte bankaların firmalarımız hakkındaki mali tablolar konusundaki isteklerini falan uzaktan çalışma yöntemiyle çözmeye çalıştık." (SMMM 11)

"Çok zor oldu kimi esnaflar Covid'e yakalandığı için fatura ve belge almakta sorun oldu vergi dairesindeki kamudaki muhataplarımızla işimiz olduğu zaman tedirgin yaklaşıldı. Fazla verim alamadık mesela bir soru sormaya gittiğimizde şey yaptılar yani baştan savma gibi bir şey oldu. Kimse yanımıza gelmesin muhabbeti oldu bu şekilde biraz zorluk yaşadık." (SMMM 1)

"Bu süreçte dediğim gibi kısıtlama nedeniyle mükellefe ulaşmakta zorlandım ama yasağa rağmen yasağı delerek zorlanarak mükellefe ve belgeye ulaştık yani kimi zaman belki cezaya muhatap olarak kamunun, idarenin engellemelerine rağmen kısıtlamasına rağmen mükellefi cezaya muhatap kılmamak için biz kendimiz cezaya muhatap olarak mükellefe ulaştık belgeye ulaştık ve beyannameleri verdik." (SMMM 8)

Muhasebe meslek mensuplarının pandemi döneminde yaşadığı problemlerden biri de mükelleflerle aralarında geçen evrak alışverişinden kaynaklanan stres ve güvensizlik hissidir. Bu konuda yaşanan sorunları görüşmecilerimize sorduk. Alınan cevaplarda özetle; belgeleri almakta çok sorunlar yaşandığı mükelleflerin ve kamunun kapalı olması, esnek çalışması evrak alışverişini olumsuz etkilediği, yasakların irtibatı zorlaştırdığı görülmektedir. Ayrıca evrak alışverişi olsa bile virüs bulaşma riskinden dolayı tedirginlik yaşandığı anlaşılmaktadır.

"Kamu ile telefonda ya da kendim gittim ama HES kodu falan istediler. Muhataplığımız o şekilde oldu." (SMMM 10)

"Bizim kurumlarla olan iletişimimiz zaten dijital ortamda beyannamelerin hemen hemen %90'ı dijital ortamda iletiliyor. Bizim kurumlarla çok bir iletişimimiz olmuyor yani fiziksel iletişim olmuyor ama mükellef açısından eski düzendeki gibi gidip evrak topladık geldik. En büyük sıkıntı buydu zaten. Yani biz kısıtlamalardan istisnaydık ama mükellefe gitmeyecek şekilde istisnaydık. Yani işyerinden eve evinden işyerine gidecek şekilde istisnaydı, mükelleflerinde birçoğu kapalıydı. Yani evrak toplama aşamasında biraz sıkıntı yaşadık." (SMMM 9)

"Genellikle mükelleflerle yüz yüze yani iş yerlerine giderek muhatap olduk aksi takdirde telefonla çok fazla evrak getiren olmuyor. Ama kamu kurumlarına gelince bizi çok mağdur ettiler. Çünkü esnek çalışmaya geçtiler. Özel sektör tam zamanlı çalışırken kamu esnek çalıştı. İşler yığıldı işler yığılınca da geç kaldık." (SMMM 2)

"Kamu zaten bize yıkıldı onlar esnek çalışmada oldukları için esnek çalışmada gittiler. Yani bir Vergi Dairesi çoğu şeyleri yetiştiremedi hani bizden rica etti. Sizde en azından bize destek olun dediler. Bizler buradan çoğu dilekçeleri çoğu beyanları sistemden bize verdirtirdiler. Kendi yapacaklar işi de biz yapmak zorunda kaldık. Çünkü onlar dönem dönem çalıştılar işte sabah 10'da başlama gibi tam kapanma gibi. Ama biz hep çalıştık kapanma olmadı fakat kapanma dönemlerinde mükelleflerden almamız gereken belgeleri alamadık. Çoğunu alamadık devlet şunu da yapmadı bize yani beyanların süresini uzatmadı verilecek bütün beyanlara hiçbir şekilde KDV de, muhtasarda, işçi stopajların da SGK'larda uzatmaya gitmedikleri için biz gece gündüz nasıl yaptık evrakları nasıl alabildik WhatsApp'la alabildik. Gidip yerinden alamadık işyerleri kapalıydı zaten." (SMMM 5)

"Dediğimiz gibi bazı yeni şeylerin çıkması işte ne bileyim nakdi ücretin (hibelerin), kısa çalışmanın falan bunlar ne yapıyor, artık bir iş yükü olmuş oluyor. Onun da tabi mükellefler ile devamlı muhatap olmak zorundayız onlar bizimle muhatap olmak zorunda. Yeni sistem değiştiği için vergi dairesinde, sigortada az kişi çalışıyor az kişi çalıştığı için de bu işlerin yapılması biraz sıkıntı oluyor yani bayağı bir zorlanıyoruz ya da sistem açılmaya biliyor mesela şu işi yapıldı diyor ama vergi dairesinin sistemine bakıyorsun belki bir hafta on gün sonra açılıyor söylenen şeyler. Bu da ne yapıyor bizim iş yükünü biraz daha artırmış oluyor." (SMMM 6)

Muhasebeciler pandemi sürecinde mükellefler ile iletişimde sorunlar yaşamış bunun yanında kamu kurumları ile olan iletişimlerinde de sorunlar yaşamışlardır. Pandeminin getirdiği tedirginlik ve izolasyon düşünceleri iletişime engel olduğu gibi birçok problemin çözümüne de engel olmuştur.

"Ne bileyim yani işte bazen bizim bir mesaimiz yok devlet memuru gibi işte şu saatte geleceksin bu saatte gideceksin. Vatandaş evrak işi ile ilgili olarak daraldığı yerde bizi aradı. Mesela vatandaş sokağa çıkma zamanlarında beni arıyor ya benim faturam kesilecek falan diye çoğu mükellefin elektronik belgeden hiç haberi yok yani bu işlemleri normalde biz yürütüyoruz aslında yasak yapmamız. Normalde kendisinin yapması lazım

ama devlet şimdi şeye bakmıyor vatandaş bildirim dolduruyor mükellef olacağım diyor bir vergi dairesine şeyi veriyorsun, dilekçeyi seni mükellef olarak kaybediyor. Senin okuman yazman var mı, bilgin var mı, evrak nasıl düzenleyeceksin, ne yapman lazım onunla ilgili bir bilgi yok. Bir eğitim almadan mükellef oldukları için bunların hepsini bizim üzerimize attılar." (SMMM 3)

"Muhasebecilerin kamudaki paydaşı vergi daireleri ve SGK yarı zamanlı çalışırken muhasebeciler bu kurumlarla irtibat kurmakta zorluk yaşadı." (SMMM 12)

Kamu kurumlarının esnek ya da uzaktan çalışması sebebiyle mükellefler problem anında muhataplarına ulaşamamışlardır. Kamu kurumları ile problemlerini halledemeyince muhasebecilerden yardım istemişlerdir. Gerek pandeminin getirdiği tedirginlik gerekse alternatif çalışma modelleri vatandaş ile kamu görevlilerinin iletişimini olumsuz etkilemiştir. Mükellefler yaşadıkları problemi çözemeyince muhasebecilerden yardım istemiş ve bu durum muhasebecilerin iş yükünü daha da artırmıştır. Teknolojik alt yapıların getirmiş olduğu kolaylıklar onu kullanamayana mükellefler sebebi ile yine muhasebecilere iş yükü olarak dönmüştür.

Soru 4: Salgın sürecinde muhataplarınızın muhasebe mesleğine bakış açılarında bir değişiklik oldu mu, işlerinizi kolaylaştırma adına destek sağladılar mı? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

Muhasebe mesleğinde, mükelleflerine, müşterilerine ve muhataplarına danışmanlık yapmak gibi bütünleşik bir hizmet anlayışı vardır.

Görüşme esnasında;

- Covid-19 sürecinde yaşanan problemler muhasebe mesleğini, muhataplarını ve aralarındaki ilişki dinamiğini ne yönde etkilemiştir?
- Kamunun ciddi bir parçası olan muhasebe, tüm sektörlerde olmazsa olmaz halindeyken gözden çıkarılmış mıdır?

gibi soruların cevabı kendiliğinden ulaşılan sonuçlar olmuştur.

"*Burada değişmedi, Yozgat şartlarında değişmedi. Yani muhasebeyi her zamanki gibi ikinci planda gördüler her şeyde muhasebeci, muhasebeci dediler ama değer katacak ya da önemini anlayacak bir şey zannetmiyorum çıkmadı." (SMMM 2)*

"Yani benim gördüğüm bizim meslek açısından süreç olumlu olmadı. Bizim problemimiz şu bizim zamanımız yok yani gecemiz gündüzümüz şey değil işte saat 23.59'a

kadar beyanname verilecek diyor 23.59'a kadar bekliyorsun burada gidecek mi gitmeyecek mi gidecek mi gitmeyecek mi (beyannamenin sisteme yüklenmesi) yani bir beyannamenin cezası 1500-2000 lira yani o 1500-2000 lira sadece sisteme burada bir tuşa yani sistem cevap verecek sen tuşa basacaksın işi göndereceksin o da cevap vermedi işlem yapamadın 1500-2000 lira cezası var. Yani şeyi kötü, biraz acemilik mi diyeyim, yani bu işi yapan insanların, piyasadaki insanların sıkıntılarına kulak tıkadılar." (SMMM 3)

Meslek mensuplarıyla yapılan görüşmelerde mükelleflerle ilişkilerin etkilenmesinin nedenlerinin en başında ekonomik sıkıntılar geldiği değerlendirilmektedir. Muhatapların meslek mensuplarına bakış açısında olumlu bir değişiklik olmadığı aksine görevle alakası olmayan konularda da çözüm mercii olarak muhasebecileri gördükleri anlaşılmaktadır. Bu durum meslek mensupları tarafından mesleklerinin değersizleştirildiği ve ayakaltı olmak tabiriyle mesleğin itibarının düştüğü yönünde görüşlere sevk ettiği tespitler arasındadır.

"*Hiçbir değişiklik olmadı! Daha kötüye gitti zaten. Bizim mesleğimizi en son her şeyi yapılır en son biz ne olsa mali müşavir bilir işte SGK muhasebeciye atar topu, mükellef muhasebeciye atar topu, meslek odaları Esnaf Odaları işte Şoförler Odası sivil toplum örgütleri Ticaret Odası gibi kurumlar hep bize yönlendirin. Biz adeta şamar oğlanına döndük. Hem mükellef tarafından hem de diğer bizim dışımızdaki insanlar her şeyi biz biliyoruz devlet hibe yardımı çıkartıyor bir teşvik yardımı çıkarıyor bunu anca muhasebeci verebilir hurra hiç bizde alakalı olmayan bir konuda meslek odaları görevlerini yerine getirmediği için bu kabak bizim başımıza patlıyor." (SMMM 4)*

Yapılan görüşmelerde meslek mensupları; kurumların ve odaların her yeni uygulamada mükellefleri muhasebecilere yönlendirdikleri için muhasebecilerin hem iş yükü artmıştır hem de mükelleflere göre yeni işlerin sorumlusu muhasebeciler olarak görülmüştür. Başvurular e-devlet üzerinden şahsi olarak yapılması gerekirken, ilgililerin mükellefleri muhasebecilere yönlendirmesi sonucu her problemle muhasebeciler karşı karşıya bırakıldığı görüşü hâkimdir.

Muhasebeciler pandemi sürecinde yalnızlaştırıldıklarını ve uzaktan çalışma konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Görev tanımlarında olmayan konulardaki form ve dilekçe gibi başvuru araçlarında bile, kurumların mükellefleri muhasebecilere yönlendirdiklerini düşünmektedirler. Görevleri esnaflara yol göstermek olan meslek odaları da yeni düzenlemeler ile gelen teşvik ve destekleri araştırıp, öğrenip esnafları

aydınlatmak yerine doğrudan muhasebecilere yönlendirmesi muhasebecilerin yükünü daha da artırdığını meslek mensuplarına düşündürmektedir.

Bu konuda meslek mensuplarını çıkmaza sokan bir diğer husus ise yönlendirmelerle gelen sorumluluk dışı işlerin yapılmadığında defter kaybına uğrama korkusudur. Yani odalar ve mükellefler kendi yapmaları gerekeni yapmayıp muhasebecilere yönlendirdiklerinde muhasebeciler maddi kayıp korkusuyla yetkileri dışındaki işleri de yapmak zorunda kalmaktadırlar.

"Bizim zaten işimiz yoğun olduğu için kimse kimseye yardımcı olamıyor. Zaten yoğun olduğundan dolayı kimsenin kimseye yardım edecek bir hali yok. Herkes kendi beyannamesini bitirmek zorunda kalıyor. Kimisi bitiremiyor farklı veriyor, kimisi geri daha sonra düzeltme veriyor. Yani işi yetiştiremiyor ki birbirine yardımcı olsun anlayış gösterilecek bir hali yok. Kimsenin kimseye yardım edecek bir hali yok stres sıkıntı derken iş yükü gittikçe arttı. (SMMM 6)

Görüşmelerde meslek mensupları; bilgi paylaşımı ya da fikir alışverişi gibi konularda kendi aralarında iş birliği yapamadıklarını da beyan etmektedirler. Gerek rekabet ortamı gerekse iş yoğunluğu sebebi ile meslek mensupları bir araya gelip bilgi paylaşımı yapamadıklarını belirtmektedirler.

"Yani salgını düşünerek kolaylaştırma sağlanmadı kesinlikle bir destek de olmadılar sırf bizi kısıtlamadan muaf tuttular büroya geldik. Ama diğer esnafa gelmediklerinden dolayı fazla da bir faydası olmadı." (SMMM 7)

Kanun koyucunun muhasebecilerin işlerini kolaylaştırma adına çıkarmış oldukları uygulamaları vardır. Ancak muhasebeciler bu uygulamaların yeterince pratiğe dönük olmaması sebebi ile bazı sorunların ortaya çıktığını belirtmektedirler. Örneğin tam kapanma zamanlarında muhasebecilerin bu kısıtlamadan muaf edildiği ancak muhatapları olan mükelleflerin kısıtlamada olması sebebi ile yine sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler.

"Yani bir sürü sıkıntısı var. Benim gördüğüm bu işi bizim kendi mesleğimiz açısından iyi olmadı yani şimdi bile yasak falan şeyi var işimizi insanlara anlatmakta zorluk çekiyoruz yani büyük şehirlerdeki gibi bu iş yürümüyor. Büyük şehirlerde vatandaş evrakını alıyor götürüyor muhasebecisine, mali müşavirine veriyor evrakı ücretini bırakıyor çıkıyor. Bizim burada öyle değil ki herkesin ayağına gidiyorsun belki 3-4 defa gidiyorsun ayda. Mecbur gitmek zorundasın yani burada yerleşik olan sistem sen

müşterine mükellefine evraklarını getir deme şansın yok. Yani bütün işi bizim üstümüze yüklediler. Bizim açımızdan kötü yani. Hiç kimseye de sormadılar bu işi, bizim meslek mensuplarına sormadılar. Belki daha değişik daha böyle uygun şeyler çıkabilirdi ama bu işi yapanla kanunu koyanlar bu işin içinden gelmiyor." (SMMM 3)

"Bakış açısında değişiklik olmadı ve daha doğrusu kolaylaştırmak adına da hiçbir etki olmadı." (SMMM 8)

"Oldu paramı alamadım ☺. Muhasebeciliğe de sinir oldum. Yani gerçekten salgın çok etkiledi beni de onları da. Onlar da kazanamayınca illaki bize de veremiyorlar yani tahsilat sıkıntımız var hala da var o dönemden kalan alacaklarım var. Yani isteyemiyorsun da veremiyorlar da. Çünkü tam kapatmış olsalar bir on dört gün herkesi evine soksalar ekmekçiyi de kargocuyu da herkesi bir on dört gün kapanmaya soksalar gerçekten çözülür diye düşünüyorum. Hiç kimse on dört günde de aç kalmaz. Herkesin evinde bir ay yetecek kadar yiyeceği vardır. Yani bir kısmını açık bırakınca olmuyor. Bayramda şey yaptılar giyimcileri kapattılar caddede adam böyle kaynıyor yani bu hiç tedbir olmadı ki herkes dışarıdaydı yine. Sadece tedbir dendi olmadı tedbir." (SMMM 10)

Muhasebecilerin mesleğe bakış açısını etkileyen nedenlerin başında maddi sorunların geldiği yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Meslek mensupları kazancını tamamen mükelleflerden sağladığı için pandemi sürecinde işleri arttığı halde kazançları doğrudan veya dolaylı olarak azaldığı için muhasebecilik mesleğine bakış açılarının olumsuz yönde etkilendiğini belirtmektedirler.

"Mükelleflerimiz daha ziyade devletten yardım alabilmek için bizden mali tabloları istediler. Bizim de işlerimizde bir yoğunluk oluştu ister istemez bizi olumsuz yönde etkiledi. Devletin de bu konuda pek bir yardımı olmadı devlet bizim üzerimize geldi daha doğrusu. Devletle mükellef arasında sıkışıp kaldık bazı noktalarda." (SMMM 11)

"Kamu tüm işlerini bihakkın isterken yeni başvuru ve veri oranlarında değişiklikler gibi durumlarla yeni iş yükleri ilave etti." (SMMM 12)

Özetle;

- Pandeminin etkisiyle yeni normaller geliştirmeleri gereken muhasebecilerin bu süreçte teknik sorunlarının çok arttığı ve kendilerinden kaynaklanmayan aksaklıklar sebebi ile cezaya maruz kalmaları,
- Odaların, kamu kurumlarının pandemiyle gelen yeni başvurularda esnafları ve işçileri yeterince bilgilendirmediği için iş yüklerinde artışların olması,

- Pandeminin sebep olduğu piyasa daralması sebebiyle maddi kayıplara uğranılması,

gibi sebeplerle meslek mensuplarının muhasebe mesleğine bakış açılarında olumsuz değişmeler olmuştur.

Soru 5: Kapanma veya esnek çalışma sürecinde işlerin yapılması ve yetiştirilmesi konularında stres ve kaygı yaşadınız mı? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

"Yaşadık hatta psikolojik bunalıma bile girdik. Yani ben üç ay gitmediğim hastane kalmadı yine iş yetişmedi. Gerçi devletin bazı beyannamelerde uzatması oldu uzattı ama ondan sonraki dönemlerde uzatma olmadı mesela geçen bayramda hiç uzama gelmedi bekledik uzama gelir diye ama olmadı. 15-10 gün de biz 120 tane esnafın beyannamesini yaptık. Uzar diye bekledik ama uzamadı. O da bizde psikolojik olarak etki yaptı." (SMMM 1)

Mesela yeni sistemlerin çıkmasını ondan sonra ne bileyim işte muh-SGK, poşet beyannamesi gibi. Bir poşet beyannamesi var 25 kuruşluk bir poşet beyannamesi bunu vermediğin zaman bilmem şu kadar ceza deniliyor. Şimdi yatıyoruz kalkıyoruz onu verdik mi vermedik mi düşünüyoruz. Yani boş şeyler. (SMMM 6)

"İllaki yaşadık çünkü dediğim gibi resmî kurumlarla iletişime geçemiyorsunuz oradaki sorunları çözemeyince işleme devam edemiyorsunuz. Bu yüzden de stres sıkıntı yaşadık. Hele de beyanname süreleri üst üste geldi. Bazılarında süre uzatıldı ama bizim için bir şey değişmedi son günde de ek süreler vermediler o bizi zor duruma soktu strese girdik yani." (SMMM 2)

Hazırlıksız yakalanılan salgın ortamında sistemsel olarak alınan tedbirler farklı sorunlara sebep olmuş bu problemlere uyum sağlarken çeşitli aksaklıklarla karşılaşılmıştır. Örneğin beyanname hazırlamak için gerekli olan evraklara ulaşmakta zorlanan ya da ulaşamayan meslek mensupları beyanname verme konusunda mecbur bırakılmış, süresi de uzatılmamıştır. Bu durum fazlaca stres ve kaygıya yol açmıştır.

"Sonra devlet birçok destek falan verdi ben hatırlıyorum bu İŞKUR'la ilgili kısa çalışmaydı bilmem neydi falan. Ya artık insanların sinirleri ile oynuyorlar. Bir günde 30 defa ben İŞKUR'u aramışım Yozgat'ı 30 kere yani saat 10'da 11'de falan başladım saat üçe dörde kadar 30 defa aradım. Santrali 170'e düşüyor Türkiye geneline düşüyor bekleyip de eğer düşürebilirsen Yozgat'ı düşürüyorsun şimdi düşürebildiğinde de ilgili

memurla da görüşemiyorsun ya santraldeki bağlıyorum diyor bağlıyor boşa çalıyor (esnek çalışmadan dolayı) müdürün telefonuna bağla diyorsun müdürün telefonu da boş çalıyor vatandaş seni sıkıştırıyor kolay değil yani insanlar evine ekmek götürecek." (SMMM 3)

Yapılan görüşmelerde muhasebeciler, esnek çalışan ya da uzaktan çalışan kamu kurumu muhataplarına ulaşamadıkları için iş yetiştirme konusunda stres ve kaygı yaşamaktadırlar. Değişen normallere uyum sağlamaya çalışan meslek mensupları yeni kuralların uygulanmasını öğrenmek için kamu muhataplarını aradıklarında onların esnek veya uzaktan çalıştıkları için ya yerinde bulamamakta ya da yerine bakan personel yeterli bilgiye sahibi olmamaktadır.

"Yani o beyannamelerin verilme sürelerinde çok kargaşa oldu. Bu tabii ki bizi etkiledi yani esnafa siz kapalısınız dedi ama bize dedi ki siz beyanname vereceksiniz yani size muafiyet tanıdık gidin çalışın beyannameleri yetiştirin ama tabi şimdi bu işlemleri yaparken de devlet şunu göz ardı etti kapalı olan işyerlerinde biz nasıl evrak alacağız. İşin doğrusu İçişleri Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının koordinesi yoktu bizim gördüğümüz." (SMMM 3)

Sürecin belirsiz olması, işlerin yetiştirilmesiyle ilgili yaşanan sorunlar ve alt yapı yetersizliğinden kaynaklanan aksaklıklar muhasebe meslek mensuplarının stresle çalışmasına, psikolojik olarak yıpranmasına neden olmuştur.

"Çok büyük kaygı yaşadık yani eğer süreler uzatılmaz, uzatılmadı diye işi nasıl yetiştireceğiz diye zaman zaman sıkıntıya girdiğimiz oluyor, elemanların problemi çıkıyordu. Bizim kendi probleminiz çıkıyordu toplumdan ayrı yaşamıyoruz hep beraber yaşadığımız için mesleği icra etmekte çok zorlandık ve büyük sıkıntılar çektik." (SMMM 4)

"Tabii ki yani sistemler gitti adamların beyannamesini verip vermeyeceğimiz belli değildi, vermediğimiz zaman cezalı duruma düşüyorsunuz. Hele SGK'da, SGK'lı ücretli başına asgari ücretin kişi başına üç katı o bildirge içerisinde o firmada üç beş tane işçi çalıştırıyorsa cezalı duruma düşüyorsunuz. Tek işçi için asgari ücretin üç katı 3577 liradan 9-10 bin lira, beş tane işçi çalıştırmış olsa yaklaşık 50 bin lira zaten mali müşavirler müteselsilden cezanın yarısından sorumlu." (SMMM 5)

Yine muhasebeciler beyanname veya form hazırlarken diğer muhatabı olan mükelleflerle iletişim kurmakta zorluk yaşamışlardır. Özellikle tam kapanma süreçlerinde beyannamelerin ve formların içeriğini oluşturan belge ve faturalara ulaşamamışlardır.

Süreli olan beyannameleri oluşturmak için gerekli bilgiye ulaşamayan meslek mensupları stres ve kaygı yaşamıştır.

"Angaryalarla uğraşıyoruz çok büyük işler yüklüyorlar. Ankara'da mecliste bir şey çıksa mükellefin ilk aradığı biz oluyoruz dolayısıyla bize büyük sıkıntı oluyor. Bize devletin sahip çıkması lazım devlet bize vatandaşa bağımlı yapmaması lazım." (SMMM 4)

Sorunların bir kısmını da bürokratik sorunlar oluşturmaktadır. Teorik olarak iyi niyetle yürürlüğe konulan uygulamalar pratikte sorunlara yol açabilmektedir. Şöyle ki esnafa pandeminin etkisini azaltma amacıyla verilen teşviklere başvuru aşamasında istenen belgeler muhasebecilere ek iş olarak yansımaktadır. Bu belgelerin gereksiz olarak istendiğini düşünmektedirler.

Mükelleflerin kağıt üzerindeki tüm işlerini muhasebecilere yaptırma isteklerine meslek mensupları iş kaybı yaşamamak için boyun eğmek durumunda kalıyorlar. Maddi açıdan bağımsızlıklarının sağlanabilmesi durumda iş yüklerinin daha kontrollü olacağını düşünmektedirler.

"Sokağa çıkma kısıtlaması ve kapalı olan mükellefler sebebiyle beyannameleri yetiştirme adına mesai saatlerinde düzensiz ve çok uzun saatlere uzadı." (SMMM 12)

"Biz devamlı çalışmak zorunda kaldığımız için yani mutlaka oldu ama biz devamlı çalıştığımız için mecbur yetiştirmek zorundayız. Mecbur da yetiştiriyorsun kaygı da oluyor. Yani gece saat 11'de olsa 12'de olsa gelip çalışmak zorundasın. Hani muhasebecinin ölümdür hastalıktır diye öyle bir şey yok yani hastalandınız diyelim ona bir çare yok mecbur onu vermek zorundasın yoksa bir beyanname de bugün vergiye göre sigortaya göre değişebilir bazen bir tanesi 1500 bazen bir tanesi 1000 lira ceza olabiliyor. Şimdi bunu göze alamazsın. Çünkü bu da muhasebeciden çıkıyor, işverenden çıkmıyor. Hadi diyelim vermediniz unuttunuz ettiniz şimdi o sizi biliyor sizi sorumlu tayin etmiş mecburen sorumluluk sizde kaldığından dolayı onu siz ödemek zorundasınız." (SMMM 6)

Kısıtlamalar çoğunlukla diğer meslek gruplarının iş yükünün azaltırken muhasebecilerin yükünü artırmıştır. Muhasebeciler standartlaştırdıkları iş düzeninin bozulması sebebiyle daha uzun süreler çalışmak zorunda kalmışlardır.

"Evet, stres ve kaygı oldu işin yetişmemesi gibi. Son günlerde uzatılma oldu beyannamelerde veya formlarda son gün uzatması oldu. Bu da bizi biraz rahatlattı." (SMMM 7)

"Elbette çok ciddi stres yaşadım çünkü kısıtlama nedeniyle bize çok kısa süreler kaldı atıyorum beyanname verme süresi 26'sı kısıtlama ayın 17'si ne kadar biz 17'si ile 26'sı arasında dokuz günlük çalışma süresinde işleri yetiştirmek durumunda kaldık. Yetişememe riski vardır her zaman bu da doğal olarak bize kaygı ve stres yaşattı."(SMMM 8)

"İşi yetiştirme açısından ulaşamadığımız mükellef oldu mesela kapandığı zaman iş yeri kapanıyor, ulaşamıyoruz, bazen işyerine geliyor unuttuğu faturaları bilmem ne onların resmini atıyordu. İş yetiştirme konusunda ben kendim covit olsam şey olabilirdi yetiştiremeyebilirdik. Tabi ki kaygı oldu hala da var." (SMMM 10)

"Bir dönem stres yaşadık. Özellikle bayram sürecinde KDV Beyannamelerinin son günlerine denk gelmesi hasebiyle acaba yetiştirebilecek miyiz yetiştiremeyecek miyiz diye stres yaşadık. Mükelleflerden belge almakta bir hayli zorluk yaşadık. Çünkü vatandaşa gidiyoruz işyeri falan kapalı evraklarını falan alma noktasında sıkıntı çektik." (SMMM 11)

Özet olarak, meslek mensupları olağanüstü durum olan Covid-19 salgınında rutin olarak yürüttükleri işlerinde aksamalar yaşamışlardır ve bu duruma çözüm olarak çeşitli esneklik beklemişlerdir. Beyanname gibi süreli işlerinin sürelerinde uzatma ya da erteleme yapılmaması genel olarak stres ve kaygı hali oluşturmuştur.

Soru 6: Pandemi sürecinde bu sürece bağlı olarak maddi kayıp yaşadınız mı, Cevabınız evet ise ne boyutta? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

"Maddi kaybımız, yani esnaftan tahsilat konusunda zayıflık oldu. Yoksa bizim alacağımız para aşağı düşmedi atıyorum 1000 liraya anlaştıysak 800'e düşmedi sadece idare ettik örneğin lokantalar kapalıydı onların borçlarını daha tahsil edemedik tahsilatta gecikme oldu." (SMMM 1)

"Genel ekonomik sıkıntı illaki bize de yansıdı. Biz mükellefin faturasını fişini toplamaya gidemedik ki tahsilatına gidebilelim. Bir de pandemi her şeye bahane olduğu gibi muhasebeci ücretine de bahane oldu. Cebinde varsa da pandemide de mi para istiyorsun dediler." (SMMM 9)

Pandemi sürecinde meslek mensuplarının yaşadığı olumsuz etkilerden biri de ekonomik zorluklardır. Birçok esnafın ve şirketin yaşadığı ekonomik sıkıntı muhasebecilerin ücret tahsilatında problem yaşamasına, ücretlerin ertelenmesine ya da hak edilenden daha düşük miktarda ücret alınmasına neden olmuştur. Bunun yanında enflasyon karşısında ortaya çıkan alım gücü azalması da ekonomik kayıplar arasındadır. Diğer

esnaflara sağlanan destekler, kısıtlamadan muaf tutuldukları için muhasebe meslek mensuplarına sağlanmamıştır.

"İllaki yaşadık çünkü esnaf pandemiyi bahane etti. Çalışan da bahane etti çalışmayan da bahane etti. Çalışmayanı anladık da çalışan da bahane ettiği için ödemelerde biraz sıkıntı yaşadık. Tahsilat sorunumuz çok zaten muhasebenin genelinde tahsilat sorunu çok fazla pandemi de üstüne tuzu biberi oldu." (SMMM 2)

Yine bir kısım mükellefte maddi kayıp yaşamamasına rağmen pandemi sürecini bahane ederek ücret tahsilinde problem çıkarabilmiştir. Bazı iş gruplarında pandeminin ekonomik etkisi kötü yönde olmadı hatta bazı işletmelerin işleri arttı. Nakliye ve kargo işleri yapan işletmeler, internet üzerinden ürün satan firmalar buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak bazı mükellefler işleri ve kazancı arttığı halde psikolojik etkilerle pandemi sürecinde kısıtlama yapabilecekleri ödemeleri yapmak istemediler. Bu durumda kısıtlama yapılacak ilk ödeme olarak da muhasebeci ücretlerinin akla geldiğini görüşmeciler belirtmektedir.

"Yani birçok şeyi önemsemediler ekonomiyi feda etmeyelim diye Allah yardım etsin yani esnafa mesela iki senelik süreçte bu sene hadi şeyi de bırak masraflarımızı karşılayamayacak duruma geldik. Yani işi yapıyorsun yani buradaki işlem devam ediyor giderlerin işlemlerin devam ediyor. Vatandaştan, mükelleften yaptığın iş için ücretini istiyorsun kapalı diyor." (SMMM 3)

"Tabii ki mükellefe ulaşmak zor olduğu için ulaşamadığımız için maddiyatta büyük kayıp yaşadık tahsilat sıkıntımız çok büyük oldu çünkü esnafımız kapalı olduğu için iş yapamaz iş yapamayınca da para kazanamadık dolayısı ile bize yansıması çok kötü oldu diyebilirim." (SMMM 4)

"Bizi çok kötü etkiledi. Çünkü zaten esnafın durumu iyi olmadığı için para tahsilatı konusunda sıkıntı yaşadığımız için bir de ek işler binince normal yapacağımız işleri de yapamadık. Yani zamanımız yetmedi çoğu esnaf kapalı olduğu için kısa dönemde iş yetiştirmeye çalıştık artı bir de ek iş yükü olunca daha da bizi zorladı." (SMMM 1)

"Maddi kayıp yaşadık. Devletin de bize pek bir katkısı olmadı." (SMMM 11)

"Tabii ki şimdi pandemi sürecinde ekonomi devalüasyona zaten uğradı. 10 liralık bir mal bir talep 20 lira oldu. Bir de bizim muhasebe ücreti pandemiden dolayı hem geriye çekildi hem de adam ben kapalıyım nasıl ödeme yapacağım dedi. Ha bizim ücretler enflasyona uğradı mı hayır. Mümkün değil yani şu an bütün Türkiye genelinde ben şuna

inanıyorum ki mali müşavirlerin hepsi geçim sıkıntısı yaşıyor. Biz elektriğimizi suyumuzu ödeyemedik. Devlette bize hiçbir şekilde destek sağlamadı. Serbest meslekteki diğer meslek grupları ile bizi karıştırıyorlar bir avukat bir diş hekimi, mimarlık mühendislik gibi gördüler ama biz esnaflara bağlı insanlarız mükellef varsa biz varız ticaret varsa biz varız." (SMMM 5)

"Tabii bunun şeyi de bize yansıdı hem de çok yansıdı bizi kötü etkiledi. Bize etkisi çok fazla maddi yönden etkisi olumsuz oldu. Herkese destek verdi bize vermedi bende mükellefim bende vergi ödüyorum. Bana açıksın dedi açık olmayan esnafın işini yaptırdı mecbur yapacaksın diye vatandaştan para alamadık hiçbir yerden destek te alamadık. Yani iki senelik süreç çok kötüydü. Mesela bu sene altı aya inmiş altıncı aya geldik daha hiç ücretini alamadığım %70-80 mükellefim var yani biz iyi kötü eşten dosttan dışarıdan birikimlerimizle karşıladık. Bize hayatınıza devam edin dedi biz giderlerimizi mecburen karşılamak zorundayız. Mükelleften de maddi anlamda karşılığını alamadık işler dönmedi yani. Bilmiyorum kötü yani. " (SMMM 3)

Devletin diğer meslek gruplarına sağladığı destekler muhasebecilere sağlanmamış, onların durumu "çalışıyorlar" şeklinde değerlendirilmiştir. İş yüklerindeki artışa rağmen hak ettiklerinden daha az ücret aldıklarını hatta mükelleflerin çalışamaması sebebiyle hiç alamadıklarını ifade etmektedirler.

"Herkesin yaşadığı gibi biz de yaşadık yani işte gıdadır ondan sonra işte lokantadır, çiğ köftedir, ne bileyim işte pastane ya da çay ocağı gibi falan işte hamam kaplıca bu gibi mükellefler olmak üzere hepsinde büyük bir kayıp oldu. Hem kapalı hem de vermek istemeyen (muhasebeci ücretini) için fırsat doğdu yani mutlaka onlarda da gelir azalmıştır da. Yani %40-45 azalma oldu diyebilirim. Gerçi yani şimdi yüzdeyi kafadan atıyorum ama mutlaka büyük bir şekilde gelir azalması olmuştur. Özellikle basit usullerden hiç alamaz olduk diğerlerinden de belli bir kısım dediğimiz gibi kapanmaya göre azalma oldu. Adamdan para isteyecek haliniz yok adam sizden para istemeye çalışıyor ya derdini anlatıyor ayrılmak zorunda kalıyoruz. Para falan isteyemiyorsunuz." (SMMM 6)

"Muhasebeciler ciddi gelir kaybı yaşadılar." (SMMM 12)

"Mükelleflerimizin müşterilerimizin gelirlerinde azalma oldu dolayısıyla tahsilatlarımızda ve gelirlerimiz de doğal olarak kayıplar oldu burada mükellefler ve müşteriler kadar esnaf kadar ve hatta onlardan daha çok meslek mensupları etkilendi. Yani suiistimal edenler de olmuş olabilir." (SMMM 8)

Pandemi öncesinde de yaşanan tahsilat sorunu salgınla birlikte daha da artmıştır. Zaten ödeme yapmak istemeyen mükellefler pandemi sürecindeki kayıpları da sebep olarak gösterip ödeme yapmaktan kaçındıkları için tahsilat sorununun salgın ile daha da arttığı anlaşılmaktadır.

Maddi olarak sorun yaşayan meslek mensupları iş doyumuna ulaşamamakta ve geçim sıkıntısı ile karşılaşmaktadır. Mesleğe bakış açılarında ve yaşadıkları streste en önemli faktörün ekonomik sorunlar olduğu görülmektedir.

Soru 7: Muhasebe Meslek odalarının salgın sürecindeki problemlere yönelik çalışmaları oldu mu, olduysa nelerdir? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

"Açık söylemek gerekirse odaların, meslek odalarının, bizim bağlı olduğunuz TÜRMOB'un bu konuda Covid-19 sürecinde meslektaşlarıma, meslek mensuplarına hiçbir katkısı desteği olmadı. Esasen temelde, odaların eskiden beri bu anlamda meslektaşa katkı sağlayacak hiçbir çabası olmadı olmuyor. Bu uzun süredir böyle ve dolayısıyla Covid sürecinde de hiçbir etkisi desteği olmadı. Esasen bu konu çok önemli idarenin yanlışlarını her zaman örgütlü bir şekilde yanlışları dile getirecek kurumsal olarak ve güçlü bir şekilde dile getirecek olan odalar. Odalar bu konuda pasif olduğu için meslek mensupları her zaman zorluk yaşadı. Örnek vermek gerekirse bu hem pandemi sürecinde hem ondan öncesinde idarenin yanlış uygulamaları, yanlış mevzuatları, çelişkili ve mükellefi zora sokacak uygulamalarına tabii ki odaların tepki göstermesi ve çözüm önerisi ve çözüm üretmesi gerekir. Çok somut olarak söylemek gerekirse pandemi süreci öncesinde bir defter beyan sistemi uygulamaya çalıştı. Mesela SGK ve muhtasarı birleştirmeye çalıştı salgın sürecinde kısa çalışma ödeneği ve nakdi ücret desteği vermeye çalıştı ve hatta diğer nakdi ücretler verdi kapanan sektörlere. Buralarda çok ciddi yanlışlar yaptı idare. İdarenin temeli burada esnafı ve tüccarı tanımadığı, bunların durumlarını bilmediğini test etmiş olduk, görmüş olduk. Bu yanlışların hakikaten çok affedilemez ciddi yanlışlar yaptılar. Bu yanlışların odalar tarafından çok açık ve alenen dile getirilmesi ve çözüm önerilerinin sunulması gerekirdi. Odalar bu konuda pasif kaldı. İdare gerçekten liyakatsiz ve gerçekten meslek mensubunu, ticareti, esnafı, tüccarı tanımayarak bilmeyerek bu süreçte Covid sürecinde çok açık bir şekilde zulmetti. Esnafa zulmetti bu zulmün karşısında durabilecek meslek odaları esnafların kendi bağlı olduğu meslek odaları hiçbir tepki göstermedi. Bu zulüm esasen dolaylı olarak meslek mensuplarına da yapıldı. Meslek odaları da yani meslek mensuplarının bağlı olduğu TÜRMOB da bu konuda hiç ses çıkartmadı. Dolayısıyla hakikaten ben devletin çok iyi niyetli olmasına rağmen

bürokrasinin liyakatsiz yöneticileri tarafından vatandaşa ve esnafa zulüm yapıldığını gördüm. Bu konuda bireysel olarak tabii ki elimizden bir şey gelmiyor meslek mensuplarının ve hatta belki de siyasilerin esnafın durumunu doğru okuyarak bürokrasiye müdahale etmesi çok açık yani etmesi gerekir. Bunu görmeleri gerekir burada bir körlük var açık söylemek gerekirse. Tabii ki zulüm ebedi değil bir yerde bitecek ve bunun bedelini hem esnaf ödeyecek hem de bunların sorumluları bu zulmün bedelini ödeyecekler, eninde sonunda ödeyecekler. Hem esnaf meslek odaları hem de meslektaşlarımın bağlı olduğu TÜRMOB'un çözüm önerileri olabilirdi yani." (SMMM 8)

"Hiçbir şekilde yani bize yardımcı olmadı ne Devlet tarafından ne Maliye Bakanlığı yani ne de bizim odamız TÜRMOB yani genel merkezimiz TÜRMOB tarafında da hiçbir şekilde destek yapılmadı. Sadece bize tüm iş yükünü yıktılar. Bizi kaderimize terk ettiler. Tamamen kaderine terk edilmiş bir meslek grubuyuz zaten. Hiçbir çalışmaları olmadı meslek odamızın bize karşı yaptığı hiçbir şey yok. Sadece seçimden seçime Türkiye'de hep aynı seçimden seçime gideriz sadece oyumuzu bilmediğiniz insanlara veririz. Yaptıkları hiçbir şey yok. Yani kendi meslek grubundaki insanlar meslektaşlarını korumuyor." (SMMM 5)

"Tabi oldular bazı yeni çıkan yasalarla ilgili yasanın uygulanması ile alakalı gerek Mali Müşavirler Odası gerek bağlı bulunduğumuz birlik bize mail ortamında ve video konferans sistemiyle bazı eğitimler uyguladı. Biz onları internetten izleme suretiyle bilgi sahibi olduk." (SMMM 4)

"Destek oldular. Özellikle online seminerler konusunda ve kendimizi geliştirmemiz hususunda destekleri oldu. TÜRMOB online seminer yapıyordu bu dönemde de yapmış oldu." (SMMM 9)

"Bizim bağlı olduğumuz Yozgat Mali Müşavirler odası elinden geldiği kadar bazı konularda destek çıktılar."(SMMM 11)

Görüşme yapılan mali müşavirlerinden bir kısmı meslek odalarının bu süreçte destek olmadığını savunurken, bir kısmı da desteğin olduğunu söylemektedirler. Özellikle beyannamelerin gecikmesi gibi sorunların çözümünde ve uzaktan bağlantı yöntemiyle bazı konferanslar vererek meslek mensuplarının kendilerini geliştirmeleri konusunda önemli katkıları olduğunu dile getirmektedirler.

"Eğitim falan veriyor yani. Biz mesela bunları da başkanıyla falan görüşüyoruz yani oda başkanları da görüşüyor. Benim gördüğüm herkesin yakınması oda yöneticileri

genelde bizim odanın yöneticileri sol görüşlü bizim TÜRMOB üst çatısının seçimlerini İstanbul belirliyor. Yani İstanbul'da meslek mensubu çok yani işte atıyorum Yozgat'tan 4-5 tane üst kurul delegesi çıkıyor İstanbul'dan belki 500 tane 1000 tane çıkıyor bilmiyorum yani ama onlar seçimi belirliyor. Şimdi iki tarafta yani oda başka bir şeyle uğraşıyor devlette oda farklı görüşte diye yaklaşmıyor. Yani odanın meslek mensuplarının sorunları ile değil başka şeylerle uğraşıyor. Yeminlilerin odadaki sayısı % üçtür beştir ama söz hakkı temsil yetkisi çok fazla şimdi onlar sahanın sorunlarını bilmiyor." (SMMM 3)

Meslek odaları ve özellikle muhasebe meslek mensuplarının bağlı bulunduğu TÜRMOB'un sahadaki problemi hem pandemi döneminde hem de öncesinde idareye ve yetkili makamlara bildiremediği ya da siyasi çekişmeler yüzünden sesini duyuramadığı gibi görüşler hâkimdir.

Meslek mensupları meslek odalarının eğitim veya uygulama birliği adına çalışmalarının yetersiz de olsa olduğu yönündeki görüşleri hâkimdir. Ancak üst kurul olan TURMOB'un dikkate alınmadığını ve odanın da yeterli çabayı göstermediğini belirtmektedirler. Bunun yanında TURMOB'un karar organını en çok meslek mensubunun bulunduğu İstanbul ilinin belirlemesi sebebi ile kırsal kesimin gerçek sorunlarını iletecek üst yapının oluşamadığı kanaatindeler.

"Yok, sadece para alıyorlar. Ha birde kovitten dolayı iş yükümüzde arttı devlet destek veriyor işte bin liralık destek olsun üç bin liralık destek olsun hep biz yaptık. Ne odalar ne işveren hiçbiri bir şey yapmadı. Hepsini biz yaptık. İşte arıyorlar şuradan gir e-devletten gir bizim başvurumuzu yap. Adamlar beceremiyor ki iş yüküm bir iken beş oluyor." (SMMM 10)

"Devletin bu pandemiden dolayı 28 adet SGK tarafından tanınan teşviki var artı esnafların hibe yardımı kredi desteği efendime söyleyeyim çalışanların kısa çalışma ödeneği bunlardan dolayı her gün bir kanun çıkardılar, her gün bir yenilik çıkardılar bu yeniliklere ayak uydurmak için sürekli mevzuat takibi yaptık. İŞKUR topu mali müşavire atıyordu biz yapıyorduk. SGK teşviklerinden dolayı bize topu atıyordu biz bunu yerine getirmeye çalıştık. Ticaret Odası meslek odaları görevlerini yerine getirmediği için mükelleflerimiz hep bize yükleniyordu. Biz burada sivil toplum örgütleri ve meslek odaları sadece aidat alan bir kurum ama üyelerine hizmet etmeyen bir kurum yapısı gördük. Bu da çok tehlikeli bir yapı bunun acilen düzeltilmesi lazım. Çünkü amacı üyelerine hizmet etmek. Devletin teşvikleri konusunda kendisi büro oluşturması lazım üyesine bu kolaylığı

sağlamak için kendisi taşın altına elini koyması gerekirken topu bize attılar. Biz de çok büyük sıkıntılar çektik bu meslek odaları görevlerini yerine getirmemesinden kaynaklı." (SMMM 4)

Yapılan görüşmelerde genel düşünce, muhasebe meslek odalarının görevi, muhasebecilerin menfaatlerini korumak ve meslek icrasını kolaylaştırmaktır. Bu çerçevede Covid-19 süresince muhasebe meslek odalarına büyük sorumluluk ve görevler düşmekte olduğu yönündedir.

Muhasebeciler salgın sürecinde artan iş yükünün bir sorumlusu olarak odaları görmektedirler. Çünkü odalar mükelleflere devletin sağlamış olduğu yardım ve desteklere başvuru konusunda bilgilendirme ve yönlendirme yapmayıp doğrudan muhasebecileri adres olarak gösterdiklerinden, mükellefler şahsi yapmaları gereken başvuruları bile e-devlet şifrelerini vermek suretiyle muhasebecilere yaptırmak istemişlerdir. Böylece zaten çok olan iş yüklerinin pandemi sürecinde biraz daha arttığını düşünmektedirler.

Özetle meslek mensupları; üst yapı olan TURMOB'un siyasi çekişmeler sebebi ile hiç bir varlık gösteremediği ve çaba da sarf etmediğini, muhasebecilerin sorunlarını devletin üst kademelerine tam olarak iletemediğini düşünmektedirler. Bunun yanında yerelde muhasebeciler odalarının yeni çıkan uygulamalar konusunda muhasebecilere çevrimiçi eğitim ve mail şeklinde bilgilendirme yaptıklarını belirtmektedirler. Yine mükelleflerin bağlı bulunduğu esnaf odalarının ise kendi üyelerini tam olarak bilgilendirmeyip muhasebecilere yönlendirme yaptıklarını bu durumunda salgın sürecinde muhasebecilerin iş yükünü artırdığı yönünde görüşler hâkimdir.

Soru 8: Tüm bu salgın sürecinde sizin ve müşterilerinizin mesleğe bakış açısında değişiklik oldu mu? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

"Genel olarak şöyle söyleyebilirim pandemi döneminde en çok mesleki olarak mağdur olanların sıkıntı yaşayanların en başında mali müşavirler geliyor. Çünkü devlet bize serbestlik muafiyet getirdi ama mükelleflerimize serbestlik sağlanmayınca evrak almakta sıkıntı çektik. Korona virüse yakalanma riskiyle her an karşı karşıya kaldık. Çünkü dışarıya gidiyorsun geliyorsun muhatap oluyorsun herkes yasak sokağa çıkma yasağındayken biz sokaklardaydık. İşi belirli sürede yetiştirmek zorundasın devletin gelir kaybı olacağı için ve vatandaşın bir cezai durumu söz konusu olduğu için bu mesleği icra etmek zorundaydık. Dolayısıyla çok büyük sıkıntılar yaşadık hala da yaşıyoruz. Vatandaşın bize bakış tarzı çok olumsuz. Devlete vergi verilmesini biz sağlıyoruz. Devlet bizi

korumuyor, biz mükelleften ücretimizi alırız mükellefe hizmet ederek devlete katkı sağlıyoruz vatandaşa vergiyi nasıl ödettirebiliriz diye düşünüyoruz." (SMMM 4)

"Biz vatandaştan bağımsız mali müşavirlik yapmamız lazım bizim tahsilatımızı devletin yapması lazım. Gönüllü denetim elemanı olarak bizi kazanması lazım. Mesleğimiz büyük sıkıntı yaşıyor elemanların çalıştırılması sigorta primlerinin yüksek olması kiraların yüksek olması vatandaşın bize zamanında ücretimizi vermemesi bizim en büyük sıkıntımız ben şahsen oğluma evladıma mali müşavirlik mesleğini tavsiye etmiyorum torunlarıma dahi tavsiye etmiyorum niye biz çok sorun yaşıyoruz bizden sonraki nesil daha çok yaşayacak." (SMMM 4)

Bazı muhasebeciler tahsilat sorununa çözüm olarak devlet güvencesinin önemli olduğunu, ödemelerin vergilerle devlet tarafından tahsil edilip adaletli bir şekilde dağıtımının mesleğin devamlılığı açısından önemli olduğunu ifade etmektedirler. Bu şekilde mükelleflere vergi ödetme konusunda daha gerçekçi hesaplamaları ile devletin vergi gelirinde artış sağlanacağını düşünmektedirler. Ayrıca bu yöntemle devletin gönüllü denetçisi olacakları görüşü hâkimdir.

"Devlet kanunlarda sadeleştirmeye gitmeli. Kalkınma yöresel bazda yapılmalı çünkü asgari ücret İstanbul'da da aynı Yozgat'a da aynı daha küçük ilçemizde mesela Çekerek'te de aynı bunlar gelişmişlik düzeyine göre bölgesel asgari ücret tayin edilmeli vergiler bölgesel olarak alınmalı, gelir adaletsizliği var vergiler de adaletsiz, stopaj oranları çok yüksek % 20 gerçi kirada % 10'a düşürdü belli bir süreye kadar ama belli bir süreden sonra tekrar % 20. Mali müşavirlerin kira stopajları serbest meslek stopajları hepsi yüksek % 20. KDV her meslekte avukat mesleğin de % 8'e düşürüldüğü halde biz de hala % 18. Hâlbuki devletin en fazla yükünü çeken devletin en fazla işini, gelir düzeyini, vergisini çıkaran biz olmamıza rağmen mükâfatlandırılmıyoruz maalesef cezalandırılıyoruz." (SMMM 4)

"Hayır, daha kötüye gittik. Olumlu yönde hiçbir değişiklik olmadı. Ya daha önce zaten kapıcı rolündeydik. Kapıcıları küçümsediğimden değil şu an kapıcıdan daha kötü durumdayız. En azından şeylerde apartman görevlilerinde bile mesela ben kapının önüne çöp koyacağım zaman hani saatinin dışındaysa ya abi kusura bakmayın işte çöpü koymak zorundayım misafirim geldi ya da çalışıyordum şu saatte koydum ya kusura bakmayın diyorum olmadı çocuğuma attırıyorum. Eğer çocuğum atmazsa ben gidip atıyorum ya da çok zorda kalınca kapıcıyı arıyorum ki özür dilerim ben çöpü oraya koymak zorunda

kaldım diye. Ama hiç kimse bize telefonu açıp da ya arkadaşım siz gece gündüz çalıştınız hani kusura bakmayın sizi bu saatte rahatsız ediyoruz hani siz de pandemi süreci içindesiniz, bir esneklik yapalım gibi hiç kimse hiçbir şey yapmadı bize." (SMMM 5)

"Yani tabii ki oldu! Dediğim gibi biz somut olarak şunu gördük, idare gerçekten kör ve esnafın halinden haberdar değil. Biz boşa kürek çekiyoruz. Yani pandemi sürecinde kapanmış bir esnafa ekstra bir vergi tarifesi uygulamak, vergi oranını artırmak çok abes çok. Gerçekten kabul edilebilecek bir şey değil. Yani destek verirken aynı sektörde atıyorum restoran, yeme-içme sektöründe faaliyet gösteren gerçek usul mükellefe destek verirken tüzel kişi mükellefi bunun dışında bırakmak hem adaletsiz hem de hakikaten işte daha önce söylediğim gibi idarenin gerçeği vatandaşın durumunu ve esnafın durumunu göremediğini çok açık göstergesidir. Dolayısıyla bizim burada mesleğe bakış açımızı netleştirdi biz şunu anlamış olduk idare hakikaten kendi dünyasında yaşıyor. Türkiye'nin gerçekliğinden haberi yok, dolayısıyla bu gidişat çok kötü ve biz bunu görerek hakikaten mesleğin de çok kötü bir yere doğru gittiğini görüyoruz. Burada biraz önce söylediğin şeyler içerisinde hakikaten mesela nakdi ücret desteğinde özellikle kısa çalışma ödeneğinin de şöyle bir şey yaptı hükümet. Ben hükümetin çok iyi niyetli olduğuna hakikaten samimiyetimle inanıyorum ancak bürokrasi bunu bir kılıfa sokarak sundu yani siyasiler bunun teknik tarafını bilmezler ne dedi kısa çalışma ödeneğinde 1500 lira destek, nakit ücrette de 1500 lira sana destek vereceğim dedi ve işçiye 1500 lira destek verdi. Ama ne yaptı SGK'sını yatırmadı yani çalışmadığı için SGK'sı yatmadı buradan vatandaşın 1300 lira gibi prim desteği prim ödemesi kaybı oldu. Bu ne demek atıyorum bir yıllık süreç içerisinde aynı zamanda emekliliği gelmiş insanlar bu bir yıllık süre içerisinde emekli maaşını almasında da gecikme oldu. Burası çok önemli gerçekten yani 1500 lira destek verirken 1500-2000 lira maaş gelirinden ve SGK priminden oldu yani veriyormuş gibi yaparak aldı çok açık bir şekilde. Hem işçi, çalışan kesim hem de esnaf fark etmedi bunu. Dolayısıyla idare bunda bir hinlik yaptı ve siyasiler bu şekilde destek veriyormuş gibi yaparak vatandaşın cebinden aldı. Yani bütün bu yanlışları gördüğümüzde biz bunların iflah olmaz olduğunu bizim de tek başımıza çözemeyeceğimizi gördük. Açıkçası bakış açımız bu anlamda çok netleşti ve değişti (SMMM 8)

"Bu mesleği tavsiye ederim ama covidden dolayı doğru düzgün para alamıyorsun tedbirler şey değil güzel değil bence uyguladıkları tedbirler şey değil normal bir tedbir değil aldıysan kararını kimse sokağa çıkmayacaksa çıkmasın. Herkes sokakta olup da iş yeri kapatmak benim için tedbir değil yani." (SMMM 10)

"Olmadı hatta en çok zorlanan meslek oldu. Vatandaş bunun farkına varıyor ama bir anlık işini hallederseniz çok iyisiniz ama işini halledemezseniz yani şartlar uymadığı takdirde topa bizi atıyorlar. İşte muhasebeci mali müşavirler bu işi yerine getirmedi gibi. Devlet ödenek veriyor bize soruyorlar ya biz para alamadık diye ücretli çalışanlar bize soruyor. Biz mükelleflerle muhatap olduğumuz gibi bir de çalışanlarıyla her gün muhatap oluyoruz ve bundan dolayı sıkıntı yaşıyoruz." (SMMM 4)

"Bazı mükelleflerimiz bizim mesleği yaptığımız işin hakkını pek vermiyor alamıyoruz da veya bizim yaptığımız işi çok basite indiriyorlar oysa biz burada vatandaşın mali haritasını çiziyoruz. İş yapma sürecinde onlara destek çıkıyoruz. Devletle vatandaş arasında bağlantıyı sağlıyoruz." (SMMM 11)

Covid-19 süresince muhasebe meslek mensupları mesleki anlamda birçok sıkıntı yaşamış ve bu sorunlar mesleğe bakış açılarında değişikliğe sebebiyet vermiştir. Kendilerini yalnız hissetmeleri ve ücret tahsilatı konusunda sıkıntılar yaşamaları mesleklerini icra ederken gelecek konusunda umutsuz olmalarına sebep olmuştur. Meslek mensuplarına göre muhasebe mesleği zor olmasına rağmen severek yapılması gereken ve işletmelerin ayakta kalabilmesi için önemli bir meslektir. Bu yüzden pandemi sürecinde de gereken değerin ve önemin, maddi ya da manevi olarak gösterilmesini beklemektedirler. Sokağa çıkma kısıtlamalarından bir süre sonra muhasebecilerin kısıtlamadan muaf sayılması muhasebe mesleğinin öneminin bir kez daha ortaya koyduğu kanaatindeler.

Soru 9: Muhasebe mesleğinin geleceği hakkında görüşleriniz nelerdir? Sorusu ile ilgili verilen cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

"Devlette mesela okuma yazması olmayan bir vatandaşı ben olsam vergi mükellefi yapmam. Adam fatura kesemiyor okuması yok yazması yok buraya geliyor mecbur sen yapıyorsun. Sonra da müfettiş sen vatandaş adına niye fatura kesiyorsun diyor. Siz vergi mükellefi yaparken okuması yazması var mı ya da ne gibi bir eğitim verdiniz diyoruz. Bu yükü biz çekiyoruz yani vatandaşa da çektiremiyorsun. Bunların hepsi bizi etkiledi. Sonra bize muafiyet tanıdılar ama mükellefe tanımayınca bir faydası olmadı bize hiç sormadılar evraklara ulaşabilir misin ulaşamaz mısın diye." (SMMM 3)

"*Aynı yere geleceğiz de taşra bölgelerde elektronik ortama tamamen geçmiş olsa da insana ihtiyaç her zaman var olarak devam eder. Biz Sorgunda yaşıyoruz 55 bin nüfusumuz var işte hatırı sayılır 100 tane mükellef, esnaf, tüccar sayacaksak bunların 90 tanesi hala atadan kalma düzen, hala ikinci kuşak işte çok bu işin eğitimini alarak değil de*

işte babadan kalmış devam ettirerek geldiği için sadece ticaretine bakıp kurumsallaşmayı hiç düşünmemiş bile. Bırak başlamayı üçüncü kuşağa da henüz aktarmamış bir jenerasyonla yaşıyor. Büyükşehirlerde büyük kurumlarda, kurumsal firmalarda dijitalleşme insana olan ihtiyacı azaltırken bizim memlekette artırmasa bile dijitalleşme ile artan iş yükü oluyor. Örneğin elektronik fatura çok ciddi bir yenilik ama elektronik faturayı kesebilecek ne bir alt yapı var ne de bilgi birikimi var. Biz normal kâğıt faturayı mükellefin kendisi kesiyorken e-faturayı muhasebeciye kestiriyor. Geçiş döneminde bir zorluk yaşanacak gelecekte olacak belki biz göremeyeceğiz ama bizden sonraki kuşak ya da dışardaki esnaf gidip yeni kuşak geldiğinde elektroniğe geçiş olacaktır." (SMMM 9)

Bir kısım muhasebeci, mesleğin geleceğinin dijitalleşmeyle daha kolay hale geleceğini bunun iş yükünü ve iş gücü ihtiyacını oldukça azaltacağını ve de kaçınılmaz olduğunu düşünüyorlar. Ama yine de teknik sorunlar ve aksilikler sebebi ile insan faktöründen soyutlanmasının mümkün olmayacağı kanaati hâkim.

"Muhasebe açısından evet ilerisi için % 99 uzaktan sisteme geçilecek artık bürolar olmayabilir çalışmalar evden olacak her şey dijitale döndü sanala döndü. Zaten devlette e-fatura, e-arşiv gibi her şeyi sanala geçiyor programlar verileri otomatik çekiyor. Her şeyde kâğıt ortamından sanal âleme geçiliyor. Ben yurt dışında da çalıştım. Bu sistemi aşağı yukarı 7-8 yıl önce Gürcistan da gördüm. Gürcistan kâğıt üzerindeki her şeyi bırakmış. Faturayı diğer evrakları hepsini bırakmış. Sordum bu sistemi kim kurdu dedim. Amerikalılar kurmuş 7-8 yıl önce. Yani Gürcistan bizden öndeydi e-dönüşümde. Salgın süreci de e-dönüşüme geçmemizi hızlandıracaktır. Bu da devletin altyapısı ile ilgili sigortada, maliyede bazen çakışma oluyor programlarda hata veriyor askıda kalıyor. Yani devlet altyapısı tam değil eksikleri var". (SMMM 7)

Meslek mensupları değişen ve dijitalleşen dünyada muhasebe mesleğinin de bu değişime ayak uydurmak zorunda olduğunu hatta değişime öncülük edecek bir meslek grubu olduğunu ifade ediyorlar. Ancak alt yapı sorunları ve yetişmiş insan kaynağının olmamasının geçişi zorlaştırdığı, mükelleflerinde dijitalleşmede büyük rolünün olduğunu belirtmektedirler. Teknolojinin kullanımında sadece meslek mensuplarının değil tüm tarafların kullanabilmesi ile işlerin kolaylaşacağı görüşü hâkim. Aksi takdirde tüm iş yükü yine meslek mensuplarına kalacağını düşünüyorlar.

"Bence elektronik ortama kaydığı zaman daha güzel oluyor. Mesele şu anda Zirve programını kullanıyorum gelen faturaları e-fatura olarak düzenlendiği zaman ben

sistemimden direkt çekip alabiliyorum. Faturayı işlemiyorum da faturaya dokunmuyorum da hiçbir şey yok çekiyorum. Herkeste kestiği zaman sadece ben mükelleflerin elden kestikleri faturaları Z raporlarını işliyorum. Hepsi elektronik olduğu zaman ben sistemden çekiyorum. Gönderdiklerimi de çekiyorum gelenleri de çekiyorum benim için daha basit oluyor ki inşallah elektronik ortama geçer yani." (SMMM 10)

"Devir elektronik devri olacak mali müşavir hem vergi mevzuatlarına hâkim olacak hem muhasebe bilgilerine hâkim olacak hem de bilgisayarcı olacak. Çünkü; bilgisayar konusunda da uzman olması gerekiyor. BAĞ-KUR, SGK konularında uzman olması gerekiyor bunların hepsinin bir uzmanın yapması mümkün değil mali müşavirlikte de branşlaşmanın olması lazım." (SMMM 4)

Gelişen teknolojiyle birlikte, birçok işin yapılışında değişiklikler olmaktadır. Muhasebe mesleği de tarihinden bu yana birçok farklı araçla (öncelikle defter tutma) yapılan, bilgisayarların yaygınlaşmasıyla birlikte programlarla yapılmaya başlanan bir meslek olmuştur. Özellikle pandemi süresince dijitalleşen işler arasında olan muhasebenin geleceği hakkında meslek mensuplarının görüşlerine başvurduk.

Özetle muhasebeciler, dijitalleşmenin ve teknolojinin işlerini önemli ölçüde kolaylaştırdığını düşünüyorlar. İlerleyen süreçte mesleğin daha az emek ve işgücü ile daha işlevsel hale geleceğini düşünüyorlar.

Ancak teknolojik gelişmelerin faydalı olabilmesi için sadece muhasebecilerin kullanmasının yetmediğini tüm muhatapların da kullanmasının gerektiğini düşünmektedirler. Zira yeni çıkan uygulamaların birçok işi uzaktan bağlanacak şekilde yapılmasını gerektiriyor, mükellefler bu teknolojiyi kullanmadıklarında ya da kullanamadıklarında çok fazla işe yaramıyor. Örneğin e-fatura çok işlevsel bir teknoloji iken teknolojiden uzak mükellefler bunu kullanmayıp muhasebeciye yönlendiriyorlar bu durum muhasebeciye ek iş yükü olarak döndüğü kanaatindedirler.

3. TARTIŞMA

Muhasebe meslek mensuplarının işlerinin yapısı gereği evrakla uğraşılması sebebi ile uzaktan çalışmaları mümkün olmamıştır. İmkânlar dâhilinde ve işlerin seyrine göre kendi yöntemlerini oluşturarak esnek çalışma yapmışlardır.

Salgından korunmak için muhasebe meslek mensupları beyanname, fatura gibi evraklara doğrudan temastan kaçınıp birkaç gün bekleterek virüsün yok olacağı düşüncesi ile önlemler almışlardır. Bunlara ek olarak ortamı sık sık dezenfekte etmişler ve dışarıdan ziyaretçi giriş çıkışını azaltmaya çalışmışlardır.

Bu süreçte gerek sistemsel sorunlar gerekse salgın ortamının zorluğu meslek mensuplarında iş stresi ve kaygı bozukluğu gibi sorunlar oluşturmuştur. Yani salgının zorluğu muhasebecileri de doğrudan etkilemiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının pandemi döneminde yaşadığı problemlerden biri de mükelleflerle aralarında geçen evrak alışverişinden kaynaklanan stres ve güvensizlik ortamıdır. Bu konuda yaşanan sorunlar muhasebecilerle görüşüldü. Alınan cevaplarda özetle; belgeleri almakta sorunlar yaşandığı, mükelleflerin ve kamunun ya kapalı olması ya da esnek çalışması sebebiyle evrak alışverişinde sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca evrak alışverişi olsa bile virüs bulaşma riskinden dolayı tedirginlik yaşandığı tespitler arasındadır.

Salgın sürecinde kamu sistemlerinin evrak ve belgeleri online platforma yönlendirmesi salgın açısından olumlu bir gelişme olmasının yanı sıra mükelleflerin bilgi ve beceri yetersizlikleri sebebi ile yapamadıkları işleri muhasebeciler yapmak zorunda kalmış ve muhasebecilerin iş yükünde artışlar olmuştur. Zira mükellefler fatura ve evrak gibi doldurulması gereken belgeleri kağıt üzerinde bir şekilde yapabilirken, dijital ortamda yapamayacağı düşüncesi ya da yanlış yapmaktan kaçınma hissi ile öğrenmek istememektedir. Bu durum meslek mensuplarını, muhatapları tarafından her işin sorumlusu görmek suretiyle, meslek itibarında kayıplara sebep olduğu düşüncesine itmektedir.

Pandemi süreci meslek mensuplarında maddi açıdan da oldukça büyük tahribat yaratmıştır. Muhatapları olan mükelleflerin ya tam kapanması ya da iş yapamaz hale gelmesi sebebi ile muhasebeci ücretlerini ödemek istememişlerdir. Bazı mükellefler de maddi kayıp yaşamamasına rağmen pandemi sürecini bahane ederek ücret tahsilinde problem çıkarmışlardır. Bu problem muhasebecilerin pandemi öncesinde de en büyük

sorunları arasında yer alırken, bu dönemde mükellefler iş yapamadıkları mantığına büründükleri için daha da artmıştır. Görüşmeciler, muhasebeci ücretlerini devletin vergilerle mükelleften tahsil ederek, orantılı bir şekilde muhasebecilere ödenmesi suretiyle sorunun önüne geçilebileceği düşüncesindeler. Bu sayede daha gerçekçi vergi hesaplaması yapılabileceğini ve bu durumdan devletin de kazançlı çıkabileceği görüşündedirler. Zira hakkı ile vergi hesaplaması yapıldığında muhasebeci iş kaybına uğrayabilmekte ve mükellefler vergiyi az ödeten muhasebeci arayışına gitmektedir.

Bu süreçte muhasebeciler bağlı oldukları meslek odalarının haklarını yeterince savunamadığını düşünmekteler. Zira devletin tanıdığı desteklerden, maddi kayıp yaşamalarına rağmen, faydalanamamışlardır. Diğer taraftan mükelleflerin bağlı olduğu meslek odalarının da faydadan ziyade zararının olduğu görüşündeler. Şöyle ki mükelleflerin bağlı olduğu meslek odaları destekler ve başvurular konusunda mükellefleri bilgilendirme ya da yönlendirme yapmak yerine iş yükünü muhasebecilere attığını düşünmekteler. Muhasebeciler bu işin sorumlusunun kendileri olmadığını söylediklerinde, mükellefler o muhasebeciden defterini almak suretiyle iş kaybına uğrayacaklarını düşünmektedirler. Zaten zor olan pandemi süreci böylece muhasebeciler için daha da zor hale gelmektedir.

Meslek mensupları değişen ve dijitalleşen dünyada muhasebe mesleğinin de bu değişime ayak uydurmak zorunda olduğunu hatta değişime öncülük edecek bir meslek grubu olduğunu ifade ediyorlar. Ancak alt yapı sorunları ve yetişmiş insan kaynağının olmamasının geçişi zorlaştırdığı, mükelleflerinde dijitalleşmede büyük rolünün olduğu düşünülmektedir. Yani sadece muhasebecilerin değil tüm tarafların teknoloji kullanımında yer alması ile dijitalleşmenin kullanılabilir hale geleceği görüşü hâkimdir. Aksi takdirde tüm iş yükü yine meslek mensuplarına kalacağını düşünmektedirler. Bir kısım meslek mensubu da tam anlamıyla dijitalleşildiği zaman insan kaynağına gerek kalmayacağını ve işlerin tam otomasyonla halledilebileceğini düşünmektedirler.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada geçmişi insanlığın ilk yıllarına kadar giden muhasebe mesleği ve o mesleği icra eden meslek mensuplarının Covid-19 sürecindeki problemleri araştırılmıştır. İlk bölümde muhasebenin kavramsal çerçevesi tanımlanmıştır. İkinci bölümde ise tüm dünyayı ve ülkemizi sarsan korona virüs salgınının muhasebe meslek mensuplarına etkileri araştırılmıştır.

Son iki yıldır gündemimize giren pandeminin tanımı "Bir hastalığın ya da enfeksiyon etkeninin ülkelerde, kıtalarda, hatta tüm dünya gibi çok geniş alanda yayılım göstermesi" olarak literatüre geçmiştir. "Covid-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir" (https://covid19.saglik.gov.tr/, Erişim Tarihi: 02/12/2021).

Covid-19 dünyada yayılmaya başladığı günden itibaren birçok açıdan ülkeleri etkilemiştir. Özellikle ekonomik ve sosyal anlamda temel prensiplerin değişmesine neden olmuştur. Dünya tarihini incelediğimizde korona virüs ne ilk salgındır ne de son salgın olarak kalacaktır. İnsanoğlu değişen her ortama ayak uydurmak ve alışmak durumundadır. Bulunduğu hayat şartlarına göre çözüm yolları ve yaşam alanı oluşturmak zorundadır.

Ülkeler arası seyahatlerin kısıtlanması, kısa süreli sokağa çıkma uygulamalarının başlatılması, alışveriş pratiklerinin yüz yüze olarak yapılamamasından kaynaklı e-ticaret sitelerinin rekabeti yükseltmesi gibi nedenlerle ekonomik olarak büyük bir değişim ve dar boğaz, Türkiye'de olduğu gibi Dünya'da da yaşanmıştır. IMF verilerine göre Covid-19 salgınının etkili olduğu dönemlerde Amerika'da işsizlik 14,7 oranında olduğu belirlenmiştir.

Covid-19 salgını Türkiye'de görüldüğü ilk günden itibaren hayatın olağan akışını değiştirmiş, alınan önlemlerle birlikte sosyal hayatın büyük oranda değişmesine neden olmuştur. Tüm dünyayı sarsan virüs birçok sektörde işin yapılış şeklinin de değişmesine neden olmuştur. Özellikle teknolojik olarak altyapısı bulunan meslek grupları uzaktan ve esnek çalışmak zorunda kalmıştır. Bu durum çalışanlara büyük sorumluluk yüklemekle birlikte oldukça yoğun bir iş stresine de neden olmuştur. Belli işleri belli zamanda yetiştirmek zorunda olan bireyler değişen iş şekli ile rutinden çıkıp yepyeni bir yöntemle o işi yetiştirmesi gerektiği için kaygı düzeyi de artmıştır. İşin yapılamamasının ya da

yetiştirilememesinin doğuracağı cezai müeyyideler de kaygı ve stresin artmasına sebep olmuştur.

Türkiye'de, Covid-19 nedeniyle iş yapılış şekli değişen meslek gruplarından biri de kuşkusuz muhasebe mesleği olmuştur. Muhasebe meslek mensupları için salgın döneminde iş stresini artıran birçok sebebin temelinde muhasebe mesleğinin alışılagelmiş işleyişinin değişmesi ve aksaması yer almaktadır. Zira süregelen yöntemlerde evrak toplamak ve işlemek gerekirken pandemi döneminde evrak alışverişi risk teşkil etmektedir. Yine fiziki olarak evrak toplamak için muhasebecilerin farklı ortamlara girip çıkmaları da risk oluşturmaktadır.

Meslek mensuplarının zaten var olan problemlerini literatürde önceki bölümlerde de belirtildiği üzere özetle şu haliyle görmek mümkündür:

- Mükelleflerin muhasebe ücretini zamanında ödememeleri,
- Mükelleflerin muhasebecileri az vergi ödetmesi konusunda zorlamaları,
- Muhasebecilerin iş yükünün fazla olması,
- İş ve mevzuat gereği özel hayatın kısıtlanması,
- Verilen hizmet her geçen gün artarken alınan ücretin onu karşılamaması,
- Mükelleflerin muhasebeci seçimlerinden dolayı haksız rekabetin yaşanması ve adaletsiz mükellef dağılımı,
- Yetkisi olmayan işleri yapmaları ve sorumluluğun fazla olması,
- Mevzuatta çok sık değişiklik yapılması, değişikliklerin düzenli takip edilememesi ve anlaşılmasının güç olması,
- Meslek örgütler ve odalarla yaşanan problemler,
- Çalışanlar ile yaşanan sorunlar ve kalifiye personel eksikliği,
- Kamu kurumlarında bürokratik olarak yaşanan sorunlar, muhasebecilerden gereksiz evraklar talep etmeleri,
- Kamu görevlilerinin bilgi eksiklikleri,
- Kanunların gereğinden fazla katı olması ve uygulanması,
- Mesleğe duyulan saygının az olması,
- Sık sık çıkan aflar sebebiyle mükelleflerle muhasebeciler arasında sorunların yaşanması,
- Vergi denetmenlerinin ve çalışanlarının muhasebecilerin yaptığı işi küçük görmeleri,

- Mükelleflerin muhasebe işinin yapılması için gerekli olan evrakları geciktirmesi yada getirmemesi,
- En az vergi ödeten muhasebecinin tercih edilmesi ve iyi muhasebeci gözüyle görülmesi,
- Bazı muhasebecilerin odaların belirlemiş olduğu minimum ücret tarifesinin de altında ücretle defter tutmaları gibi sorunlar süregelen sorunlar olarak tespit edilmiştir.

Literatürde tespit edilmiş olan sorunlar salgın döneminde de problem olmaya devam etmiştir. Ayrıca salgınla problemler genellikle daha da derinleşen bir hal almıştır. Şöyle ki muhasebecinin ücreti her zaman sorun olma özelliğini korurken pandemide ekonomide yaşanan sarsıntılar bu problemi daha da artırmıştır.

Bu çalışmada Yozgat İlinde yerleşik muhasebe meslek mensuplarına sorulan sorular aracılığı ile ulaşılan sonuçlar şöyledir:

- Covid-19 sürecinde muhasebe meslek mensuplarının iş yapma yönteminde değişiklik olmuştur. Ancak işin doğası gereği evrak işlemeye yönelik yapısından dolayı tam bir izolasyon mümkün olmamıştır. İş görenler sınırlı muafiyetle ve çeşitli yöntemlerle evraklara ulaşmış, büroya gidip işlemek durumunda kalmışlardır. Bu anlamda diğer meslek gruplarına nazaran risk altında oldukları düşünülmektedir. Virüsten korunmak için çok fazla tedbir alma imkanları olmamıştır (tam kapanma ve izolasyon gibi). Kendi imkanları dahilinde bürolarını dezenfekte etme, toplanan evrakları virüsün yok olma süresince bekletme, maske ve mesafe kurallarına riayet etme ve ziyaretçi akışını azaltmaya yönelik uygulamalarla önlemler almaya çalışmışlardır.

Bu sorun muhasebecilerin süregelen sorunlarından olan evrak toplama zorluğuna ek olarak toplanan evraklara başkalarının teması ve virüs bulaşma riskini de eklemiştir. Kendi çaplarında önlemler almaya çalışsalar da bu tedbirler tedirginliklerini gidermeye yetmemiştir.

- Uzaktan ve esnek çalışma gibi alternatif çalışma çeşitleri uygulamaya çalışmışlar ancak işlem yapacak verilere ulaşmada, mükelleflerin evrak iletememesi, çalışma saatlerinin farklı olması ya da mesai saatlerinin uyuşmaması gibi sorunlar sebebi ile alternatif çalışma yöntemlerinde verim sağlanamamıştır. Meslek mensupları işin doğasına ve zamanlamasına göre kendi esnek çalışma saatlerini oluşturmuş ve bu şekilde alternatif çalışma şeklini uygulamışlardır. Diğer kurum ve mükelleflerin değişen çalışma yöntemleri de muhasebecilere ekstra yük yüklemiştir. Sorunlara çözüm bulmakta

zorlanmışlar, muhataplarına zamanında ulaşamamışlar, kamuda ulaştıkları kişiler ya işin sorumlusu değildir ya da problem hakkında bilgi sahibi olmamaları sebebi ile çözüm üretememişlerdir. Öte yandan mükelleflerinin tam kapanma sürecinde işyerlerini açamadıkları için evrak toplama ve işleme gibi durumlarda zorluklar yaşanmıştır.

Bu sorun muhasebe mesleğine pandemi ile eklenen bir sorundur daha öncelerde her kurum ve mükellef aşağı yukarı aynı saatlerde çalıştıkları için ulaşımda ya da iletişimde sorun olmazken Covid-19 salgını ile alınan tedbirler böyle bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu sorun tüm çevrelere kriz durumlarında teknolojik alt yapı (bulut veri sistemi gibi) ile verilere her an ulaşabilme zorunluluğu doğurmuştur. Kamu e-fatura, e-arşiv, e-sgk gibi uzaktan erişim alt yapılarını hızlandırmış ve bunu her alana yaygınlaştırmak zorunda olduğunu fark etmiştir. Örnek olarak maliye bakanlığının alt yapısı ile bazı belgeler (e-fatura, e-arşiv gibi) elektronik ortama taşınmış olmasından kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar minimuma indirildiği takdirde muhasebecilik mesleği de uzaktan yapılabilir hale gelebilecektir.

Salgın sürecinde oluşan karmaşık yapıda toparlayıcılık rolü muhasebecilere yüklenmiştir. Şöyle ki ilk defa karşılaşılan bu süreçte alınan önlem ve kararların uygulanmasında ya da desteklere başvuruda kamu veya odalar bu işi bilse bilse muhasebeciler bilir şeklindeki düşünceleri ile mükellefleri büyük ölçüde muhasebecilere yönlendirmişlerdir. Bu gibi durumlar muhasebecilerin mesleğe bakış açısından olumsuz etki ettiği tespitler arasındadır.

Bu problem yine önceden de karşılaşılan bir problemdir. Salgında kamu tarafından alınan tedbirlerin uygulanmasında ilgililerin mükelleflere muhasebeciniz başvurunuzu halletsin şeklindeki yönlendirmeleri, zaten karmaşık ve altından kalkılması zor olan iş yüklerini daha da artırdığı muhasebeciler tarafından belirtilmektedir. Bu konuda muhasebecilerin bağlı bulunduğu meslek odasının desteği zayıf kalmıştır. Defter sahibi mükelleflerin bağlı bulunduğu meslek odaları da üyelerine yeterince yardımcı olmayarak muhasebecilere yönlendirme yapmışlardır.

- Tüm bu salgın sürecinde meslek mensupları artan iş yükü ve gelir kaybı sebebi ile mesleğin geleceği konusunda kaygılar taşımaktadırlar. Mesai mefhumu olmadan çalışılan bu meslekte elde edilen kazancın azalması meslek mensuplarını mesleklerinden soğuttuğu görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Yapılan görüşmelerde ücret tahsilatı kronik sorun olmakla birlikte mükelleflerin pandemi sebebiyle dar boğaza girmeleri bu sorunu daha da artırmıştır. Ayrıca meslek

mensupları yapılan işin karşılığını alamadıkları için bu mesleği çevresindekilere önermediklerini beyan etmektedirler.

Pandemi sürecinde bu sürece bağlı olarak ciddi maddi kayıpları olmuştur. Ücretlerini alamadıkları gibi alacakları tepkilerden dolayı istemeye cesaret bile edemediklerini belirtmektedirler. Bunun yanı sıra işlerinde aksama ya da azalma olmayan fırsatçıların süreci bahane ederek muhasebeci ücretini ödemekten imtina ettiği durumlarla da sıklıkla karşılaşmışlardır.

- Yine mükelleflerin teknolojik eğitimleri özendirilerek ya da zorunlu hale getirilerek dijital alt yapının kullanılması meslek mensuplarının iş yükünü hafifleteceği düşünülmektedir. Mevcut sistemde mükellefler kendisinin yapması gereken elektronik fatura ve ya online başvuru gibi işlemleri yeterli bilgileri olmadığı gerekçesiyle muhasebecilere yüklemektedirler.

Bu sorun da pandemi ile kendini daha belirgin şekilde göstermiştir. Çünkü uzaktan çalışma ve virüsün etkilerini azaltmakta teknolojinin çözüm olacağı anlaşılınca bu teknolojinin kullanılabilirliği de gündeme gelmiştir. Önlem olarak e-devlet, e-fatura, e-arşiv gibi imkânlar sunuluyor ama mükellefler bu imkânları kullanamayınca kolaylık olmaktan çıkıp muhasebecilere iş yüküne dönüştüğü düşünülmektedir.

Yukarıda maddeler halinde belirtilmiş olan sorunlara çözüm önerisi;

- Evrak toplama sorununa ve toplanan evrakların virüs taşıması riskine karşı; güvenilirliği yetkili makamlarca tespit edilmiş, teknolojik platformlar oluşturulabilir. Bu platformlar mükelleflerin de kolaylıkla kullanabileceği şekilde tasarlanması önem arz etmektedir. Kullanılan uygulamalar, mükelleflerin ilettiği evrakların resmi niteliğinin bozulmamasına ve tahrifata meydan vermeyecek şekilde tasarlanması gerekmektedir.
- Yapılan görüşmelerde muhasebeciler, uzaktan ve esnek çalışma modellerinin uygulanamama sebebi olarak; kullanılan paket programların sadece büroda çalışmasını ve işlenecek verileri büroda arşivlemelerini belirtmektedirler. Muhasebeciler mükelleflerin verilerini her an ulaşabilir hale getirmek için kendi aldığı elektronik arşivleme önlemiyle (belgeleri taratıp bulut veri sistemine kaydedilebilir) ve paket programlarını uzaktan erişime imkân tanıyacak hale getirerek kriz anında uzaktan çalışma sorununa çare bulabilirler. Uzaktan çalışmanın uygulanabilmesi için muhatapları ile veri alışverişini sağlayabilecekleri elektronik ortamın oluşturulması ve var olan sistemlerin sorunlarının çözülmesi gerekmektedir.

- Pandemi döneminde çıkan kanun ve yönetmeliklerle mükelleflere çeşitli destekler sağlanmıştır. Desteklere mükelleflerin e-devlet üzerinden başvuru yapmaları istenmiştir. Ancak mükellefler bu başvuruları muhasebecilerin yapması gerektiğini düşünmektedirler. Bu durum meslek mensuplarının iş yükünü artırmıştır. Muhasebecilerin ve mükelleflerin bağlı bulundukları meslek odaları başvuruları adım adım anlatan başvuru rehberleri hazırlayıp yayınlayarak ilgilerin kişisel başvuru yapabilmesini sağlayabilirler. Bu süreçte gereksiz evrak talebinin de önüne geçilmesi gerekmektedir.
- Muhasebecilerin pandemi öncesinde ve pandemi döneminde en büyük sorunu tahsilat problemidir. Bu problem onları mesleğinden soğutmakta, kendilerini değersiz hissettirmektedir. Mesleğin geleceği açısından bu problemin giderilmesi önem arz etmektedir. Yapılan görüşmelerde muhasebeciler bu soruna çözüm olarak; ücretini mükelleflerden devletin bir şekilde alıp adaletli olarak dağıtılmasını önermektedirler. Muhasebeciler ücretlerini devletin vergi beyannamelerine ya da mükellef ödemelerine ekleyerek alınabileceğini düşünmektedirler. Ücretin devlet garantisine alınması ile muhasebeciler iş kaybı korkusu yaşamayacaklar ve daha gerçekçi hesaplamalar yapacaklardır. Böylece devlet gelirlerinde artış sağlanacağını düşünmektedirler. Bu uygulama ile aynı zamanda muhasebeciler devletin gönüllü vergi denetçisi haline dönüşeceği de düşünülmektedir.

5. KAYNAKLAR

Akça, M. ve Tepe Küçükoğlu, M. (2020). Covid-19 ve İş Yaşamına Etkileri: Evden Çalışma. *Journal of International Management, Educationaland Economics Perspectives* 8(1), 71–81.

Akdoğan, N., Aydın, H. (1987). *Muhasebe Teorileri*, 67-87, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Alagöz, A., Ceran, Y. (2007). Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları, Meslek Örgütünden Beklentileri İle Mesleki Vizyon Algılarını Belirlemeye Yönelik bir Araştırma: Konya İli Uygulaması. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14, 291-312.

Anadolu Üniversitesi. (2021). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Erişim : 25 Ekim 2021, http://ets.anadolu.edu.tr

Aslan, M. (2015). *Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye'de Kullanılan Muhasebe Sistemleri Ve İktisadi Devlet Teşekkülleri Üzerinden Örnekler*, 35, (doktora tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Çanakkale.

Aşkın, R., Bozkurt, Y., Zeybek, Z. (2019, Bahar). Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri Ve Terapötik Müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı (Özel Ek), 37, 312.

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 2, 368-388.

Başpınar, A. (2004). Türkiye'de Ve Dünyada Muhasebe Standartların Olusumuna Genel Bir Bakıs. *Maliye Dergisi*, 146, 42 – 57.

Bbc/Türkçe Haber. (2021) Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce

Biyan, Ö. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Çalışma: Meslek Mensuplarının Demografik Durumları, Mesleki Sorunları ve Değerlendirilmesi. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 17 (17), 106-134.

Deloitte Türkiye, (2020). İşin Geleceği: Uzaktan çalışma sisteminde organizasyonel dayanıklılığı korumak. 1-16, Erişim: 25 Ocak 2021 https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/ Documents/human-capital/isin-

gelecegi-uzaktan-calisma-sisteminde-organizasyonel-dayanikliligi-korumak.pdf.

Dinç, E. (2008). E- İşletme Olgusunun Muhasebe İlke Ve Uygulamaları Üzerine Etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 191-211.

Erturan, İ. E. (2018). Muhasebe Mesleğinde Dijitalleşme: Endüstri 4.0 Etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 72, 155.

Ference, S.B., Rood, D.K. , Sterna, S and Wolfe, J. (2020). The Indirect Impacts of Covid-19 on CPA Firms , Erişim: 03 Aralık 2021, https://www.journalofaccountancy.com/news/2020/apr/indirectimpacts-of-coronavirus-on-cpa-firms.html.

Gençyürek Erdoğan, M. (2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret Ve Dijital Reklam. *Selçuk İletişim Dergisi,* 13(3), 1296-1318.

Gökgöz, A., Zeytin, M. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Faaliyetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Beklentileri: Bilecik ve Yalova İlleri Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 17 (1), 477-493.

Güvemli, O. (1995). *Türk Devletleri Muhasebe Tarihi*, 1, 103-110, İstanbul: YMM Odası Yayınları.

Güven, H. (2020). Covid-19 Pandemik Krizi Sürecinde E- Ticarette Meydana Gelen Değişimler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 251-268.

Hacıalioğlu, A. B. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Tüketici Davranışları ve E-Ticaretteki Değişimler. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3(1), 25-26, 10 Ocak 2022, https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/56077/749541.

Kalaycı, S., Tekşen, Ö. (2006). Muhasebe Mesleğinde Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Isparta İl Merkezi Uygulaması, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 31, 90-101.

Karcıoğlu, R., Yazarkan, H. (2011). Muhasebe Meslek Mensuplarının Faaliyetleri Sırasında Kamu Kurumlarında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Ampirik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 34, 1-12.

Kip, E.Ç. (1986). *Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Genel Muhasebe*, 5-10, İstanbul: Maya Matbaacılık Yayıncılık.

Krahel, J.P. ; Titera, W.R. (2015). Consequences of Big Data and Formalization on Account-ing and Auditing Standards. *Accounting Horizons*, 29(2), 409-422, doi: 10.2308/acch-51065.

Kurtcebe, E. (2008). 21. *Yüzyılda Muhasebe Mesleğinin Vizyonu*, 19, (yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.

Kuş, E. (2012). *Nicel-nitel araştırma teknikleri, 60,* (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Lian, J.(2020). A Hell of a Ride': The Covid-19 Toll on The Accounting Profession , Erişim: 03 Aralık 2021, https://www.accountantsdaily.com.au/business/14341-ahell-of-a-ride-the-covid-19-toll-on-the-accounting-profession.

Özçelik, M.K. (2021). *Covid-19 Salgınının Muhasebe Mesleğine Etkisi Üzerine Bir Olgubilim Çalışması*, 281-283, Ankara: Gazi Kitabevi.

Özyürek, H. (2009). *Türkiye'de Muhasebe ve Muhasebe Mesleğinin Tarihi, Muhasebecilerin İş Tatmini, Beklentileri, Karşılaşılan Sorunlar*, 33-80, (yüksek lisans tezi), Ufuk Üniversitesi. Ankara.

Pirimov, S. (2021). *Gelişen Teknolojilerin Muhasebe Mesleğine Etkileri Ve Eğitimindeki Yeri: Ülkelerarası Araştırma*, 11, (yüksek lisans tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi. Manisa.

Rasgen, M. (2019). Endüstri 4.0 Ve Muhasebenin Dijital Dönüşümü. *Manas Sosyal Araştırma Dergisi*, 10.

Selimoğlu, S., Cengiz, A.A. , Özdemir, A. Ve Yalı, B. (2021). Covid-19 Birlikte Muhasebe Mesleğindeki Stresin Yeni Halleri. *Muhasebe Denetime Bakış*, 63:6-7.

Selimoğlu, S.K. (1998). *Muhasebe Denetimi, Mesleğinde Yetkiler Sorumluluklar Ve Meslek Ahlakı*, 20, 144-158, İstanbul: Ismmmo Yayını.

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu (1989). T.C. Resmi Gazete, 20194, 01 Haziran 1989.

Sledgianowski, D., Gomaa, M. , Tan, C. , (2017). Toward Integration Of Big Data, Technology And Information Systems Competencies Into The Accounting Curriculum. *Journal of Accounting Education*, 38, 81-93.

Şahin, A. (2020). Muhasebe'de Covid-19 Çarpan Etkisi: Dijitalleşme ve Dış Kaynaklı (Outsource) Hizmet Farkındalığı. Erişim: 27 Ocak 2021,

https://www.pkfistanbul.com/muhasebe-covid-19-dijitallesme/.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). COVID-19 Bilgilendirme Platformu. Erişim: 12 Ağustos 2021, http://covid19.saglik.gov.tr.

Tekbaş, İ. (2018). *Dijitalleşmenin Muhasebe Mesleğine ve Meslek Mensuplarına Etkileri Üzerine Bir Araştırma ve Yeni Bir Kavram Önerisi: Mali Mühendislik*, 55, (yüksek lisans tezi), Okan Üniversitesi. İstanbul.

Tuğay, O., Tekşen, Ö. (2014). Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları: Burdur İlinde Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(1), 223-232.

Uzay, Ş., Güngör, Ş. (2004). Muhasebecilerin Sorunları ve Beklentileri: Kayseri ve Nevşehir İlleri Uygulaması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 22, 94-104.

Warren, J.D.Jr.; Moffitt, K.C.; Byrnes, P. (2015), How Big Data Will Change Accounting. *Accounting Horizons*, 29(2), 397-407.

Wikipedia. (2021). www.wikipedia.Org.

Yalkın, Y.K. (1995). *Genel Muhasebe İlkeleri, Uygulanması Ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulamaları*, 9. Baskı, 9-11, Ankara: Turhan Kitabevi.

Yalkın, Y.K. (2006). *Genel Muhasebe İlkeler Ve Uygulamalar*, 9-11, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yeldan, A. E. (2020). Covid-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi, Erişim: 04 Aralık 2021, https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/Covid19veToplum/ozet-ozgecmis/22SUBAT/ASALONU/15.00-16.30/AlpErincYELDAN_Ozet.pdf.

Yıldırım, S., Güney, S. (2012). Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Genel Sorunları: Erzurum İli Örneği. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 36-48.

Yürekli, E., Gönen, S. , Şahiner, A. (2016). E-Fatura Uygulamasına İlişkin Bir Değerlendirme. *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(35), 290-302.